

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Diplomová práce

**CÍLE A METODY ŠKOLNÍ A MIMOŠKOLNÍ VÝCHOVY
VE VZÁJEMNÉ SROVNÁNÍ**

Vedoucí práce: *PaedDr. Petr Bauman*

Autor práce: *Lenka Míková*

Studijní obor: *Pedagogika volného času*

Ročník: *VI.*

2009

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

10. června 2009

.....
vlastnoruční podpis studentky

Děkuji vedoucímu diplomové práce PaedDr. Petru Baumanovi
za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

OBSAH

ÚVOD	6
1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	8
1.1 Výchova a vzdělávání	8
1.1.1 Formální, neformální a informální vzdělávání	9
1.1.2 Školní výchova	10
1.1.3 Mimoškolní výchova	10
1.2 Metoda	11
1.3 Cíl	13
2 VÝCHOVA U PŘEDŠKOLNÍHO DÍTĚTE	16
2.1 Výchova v rodině	16
2.1.1 Cíle rodinné výchovy	18
2.1.2 Metody rodinné výchovy	19
2.2 Předškolní vzdělávání	21
2.2.1 Metody předškolního výchovy	22
2.2.2 Cíle předškolní výchovy	22
2.3 Srovnání výchovy v rodině a předškolní výchovy	27
3 ŠKOLNÍ VÝCHOVA	29
3.1 Metody školní výchovy	29
3.1.1 Nejpoužívanějších vyučovací metody	32
3.1.2 Alternativní vyučovací metody	40
3.2 Cíle školní výchovy	42
3.2.1 Základní vzdělávání	45
3.2.2 Střední vzdělávání	57
3.3 Srovnání školní a předškolní výchovy	63
4 MIMOŠKOLNÍ VÝCHOVA	66
4.1 Metody mimoškolní výchovy	67
4.2 Cíle mimoškolní výchovy	67
4.2.1 Výchova mimo vyučování	68
4.2.2 Zájmové vzdělávání	69
4.3 Srovnání školní a mimoškolní výchovy	71

4.3.1 Mimoškolní výchova a rodina	73
5 VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH.....	74
5.1 Metody vzdělávání dospělých.....	74
5.2 Cíle vzdělávání dospělých.....	76
5.2.1 Sebevýchova	77
5.3 Heteroedukace a autoedukace	78
ZÁVĚR.....	80
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	83

ÚVOD

Téma své diplomové práce, cíle a metody ve školní a mimoškolní výchově ve vzájemném srovnání, jsem si zvolila díky mé prozatímní praktické zkušenosti s výchovou dětí. Zaujala mě možnost získat hlubší poznání výchovného procesu v jednotlivých vývojových etapách, podle čeho jsem i svou práci koncipovala.

Výchova jedince je jednou z nejdůležitějších lidských činností pro úspěšnou socializaci. Již od prvopočátku byla snaha působit na jednotlivce, jeho rozvoj a chování pro dosažení shody s potřebami a ideály společnosti. Výchovné působení na jedince je přímé, které je ovlivněné pedagogem nebo nepřímý vliv prostředí. Výchova je proces celoživotního učení a skládá se ze tří navzájem propojených složek vzdělávání formálního, neformálního a informálního. Formální vzdělávání je institucionálně zajištěné a v této diplomové práci uvádím školská zařízení předškolního, základního a středního vzdělávání. Oblast formálního a informálního vzdělávání pojímám formou mimoškolní a rodinné výchovy.

Každá forma výchovy má své obecné a konkrétní cíle a výchovné působení směřuje k jejich naplnění. Obecný cíl výchovy je stanovený ve školském zákoně a z něj jsou odvozeny konkrétní cíle pro jednotlivé výchovné oblasti. K dosažení výchovných cílů je třeba zvolit odpovídající metody, formy a principy. V diplomové práci se budu blíže zabývat pouze metodami.

Publikací, které se věnují výchově, výchovným metodám a cílům je velké množství. Každý autor se zabývá některou vývojovou etapou nebo bere výchovu v celé šíři, proto se pokusím vybrat stěžejní autory pro danou oblast nebo problematiku. Předškolní výchovou se především zabývá Střelec, zvláště výchovou v rodině, Bělíková, Fichnová a Szobiová. Metody školní výchovy zpracoval Maňák. Mimoškolní výchovou se zabývá Bláha, Hájek a Pávková. Jako hlavním zdrojem při stanovování výchovných cílů využiji rámcově vzdělávací programy, kde jsou cíle stanoveny podle vzdělávacích oblastí.

Cílem předkládané diplomové práce je pomocí odborné literatury analyzovat cíle a metody ve školní a mimoškolní výchově. Analýzu uskutečním na úrovni jednotlivých vývojových etap: předškolní výchova a výchova v rodině, předškolní a školní výchova, školní a mimoškolní, formální a neformální výchova.

V první kapitole vymezím stěžejní pojmy své diplomové práce, to znamená pojem výchova, formální, neformální a informální vzdělávání, školní a mimoškolní výchova, cíl a metoda.

Druhou kapitolu zaměřím na výchovu předškolního dítěte, kterou rozdělím na předškolní vzdělávání, tím myslím výchovu a vzdělávání zajištěnou institucionálně a výchovu v rodině. Zaměřím se na cíle, které si stanovují a jakými prostředky a metodami k nim dochází. Pokusím se najít společné výchovné rysy ve vzájemném srovnání.

Další kapitolu rozčlením na školní výchovu na základní a střední škole. V této kapitole vyjmenuji základní metody školní výchovy i některé alternativní metody, jenž se mohou využívat i v mimoškolní výchově. Základní vyučovací metody budu považovat za stěžejní metody, neboť některé jsou užity i při dalším vzdělávání, jen jsou přizpůsobeny cílové skupině a specifickým požadavkům výchovné oblasti. V jedné podkapitole se budu věnovat srovnávání cílů střední a základní školy.

V následující kapitole se budu věnovat mimoškolní výchově. Zaměřím se na metody a cíle ve školských zařízeních pro zájmové vzdělávání, které srovnám s cíli a metodami školní výchovy a výchovy v rodině.

V páté kapitole se budu zabývat vzděláváním dospělých. Jako důležitou formu výchovy uvedu sebevýchovu. Součástí této kapitoly bude průřez výchovně vzdělávacího procesu od heteroedukace k autoedukaci, tzn. od výchovného působení v rodině přes výchovu školní k sebevýchově.

V závěru práce bych chtěla zhodnotit postupný vývoj výchovy na základě stanovených cílů a metod v určitých oblastech výchovného působení.

1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

1. 1 Výchova a vzdělávání

Výchova jako základní pojem pedagogiky je chápán různě, liší se v pohledu různých autorů i pedagogických směrů. Nejjobecnějším pojetím je chápání výchovy, jak uvádí Průcha, jako činnosti, která umožňuje ve společnosti předávání „duchovního majetku“ mezi generacemi. Jedná se o zprostředkování určitých vzorců a norem chování, které se realizuje již od nejranějšího věku dítěte až do dospělosti.

Konkrétnější definice je složitější, neboť se odlišují názory různých autorů. Podle jedné skupiny je výchova plně řízena pedagogem nebo institucí (např. G. A. Lindner), čímž popírá výchovu v rodině a autoedukaci. Druzí zdůrazňují podíl vychovávané osobnosti na výchově, například J. J. Rousseau využívá výchovnou metodu přirozených následků a jiní vymezují výchovu jako interakci mezi pedagogem a žákem (D. S. Peters).¹ V pedagogickém slovníku je pojem **výchova** definována jako: „*Proces záměrného a cílevědomého vytváření a ovlivňování podmínek umožňujících optimální rozvoj každého jedince v souladu s individuálními dispozicemi a stimulujičích jeho vlastní snahu stát se autentickou, vnitřně integrovanou a socializovanou osobností.*“²

Výchovu můžeme pojmut jako výchovu v širším slova smyslu, jež se souhrnně nazývá **edukace** a je v ní obsažena veškerá předmětná oblast pedagogické teorie i vzdělávací praxe, jak uvádí Palán ve svém výkladovém slovníku. Znamená to, že zahrnuje výchovu v užším slova smyslu a vzdělávání.³

V této práci budu výchovu chápat jako edukaci, výchovu v širším slova smyslu. To znamená, že se zaměřím na výchovu v užším slova smyslu, ale i na vzdělávání, které budu vzájemně srovnávat.

¹ Srov. PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995. s. 257.

² Tamtéž, s. 257.

³ Srov. PALÁN, Z., *Výkladový slovník- lidské zdroje*. Praha: Academia, 2002. s. 55.

Pojem **vzdělávání** je definován v pedagogickém slovníku z více hledisek. Jedno pojetí je osobnostní, které chápe vzdělání jako součást socializace jedince, neboť jejím prostřednictvím dochází k vybavenosti jedince dovednostmi, postoji, hodnoty a normy. Obsahové pojetí uchopuje vzdělání jako zkonstruovaný systém informací a činností, které jsou plánovány v kurikulu škol a realizovány ve výuce. Jako přesnější definici vzdělávání bych zde uvedla Palánovo uchopení pojmu: „*Vzdělávání je proces uvědomělého a cílevědomého zprostředkování a aktivního utváření a osvojování soustavy vědeckých a technických vědomostí, intelektuálních a praktických dovedností a lidských zkušeností, utváření morálních rysů a osobitých zájmů.*“⁴

1. 1. 1 Formální, neformální a informální vzdělávání

Současný vzdělávací systém se skládá ze tří navzájem propojených složek formální, neformální a informální vzdělávání a jejich definice jsou uvedeny v pedagogickém slovníku:

Formální vzdělávání je označené jako vzdělávání ve školách, jedná se o takzvané institucionalizované vzdělávání a „*jejich funkce, cíle, obsahy, prostředky a způsoby hodnocení jsou definovány a legislativně vymezeny.*“⁵

Formální vzdělávání probíhá ve stanoveném čase a zahrnuje celou škálu vzdělávacích stupňů a typů. Formální vzdělání je ukončeno výučním listem, vysvědčením nebo diplomem a je určeno celé populaci.

Neformální vzdělávání je organizované, systematické vzdělávání, které je realizované mimo formální vzdělávací systém, tzn. že neformální vzdělávání je opakem formálního a hlavním rozdílem je to, že nevyžadují, aby do nich byli účastníci oficiálně zapsáni. *Zahrnuje programy funkční gramotnosti pro dospělé,*

⁴ PALÁN, Z., *Lidské zdroje – výkladový slovník*. Praha: Academia 2002. s. 237.

⁵ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995. s. 69.

zdravotní výchovu, plánování rodičovství, rekvalifikační kurzy, kurzy ovládní počítače apod.⁶

Informální vzdělávání je „celoživotní proces získávání znalostí, osvojování dovedností a postojů z každodenních zkušeností, z prostředí a kontaktů s jinými lidmi.“⁷ Při tomto vzdělávání si jedinec osvojuje určité postoje, hodnoty a dovednosti prostřednictvím svého okolí i životní zkušenosti. Informální vzdělávání, jako celoživotní proces, probíhá již v rodinném prostředí, přes školní období, je součástí volného času, a také výchovy a vzdělávání v dospělosti.

1. 1. 2 Školní výchova

Podle pedagogického slovníku je škola definována takto: „*Společenská instituce, jejíž tradiční funkcí je poskytovat vzdělání žákům příslušných věkových skupin v organizovaných formách podle určitých vzdělávacích programů.*“⁸ Škola je základní výchovně – vzdělávací instituce, má stanovené funkce, cíle, obsah, prostředky a způsoby hodnocení, jež jsou definovány a vymezeny legislativou. Jak je již uvedeno výše, jedná se formální vzdělávání, které v této práci bude zastoupeno předškolním vzděláváním, školní výchovou a vzděláváním dospělých.

1. 1. 3 Mimoškolní výchova

Mimoškolní výchova je podle pedagogického slovníku definována jako činnost mimo vyučování, která je organizovaná školou, ale přesahuje rámec předepsané výuky.⁹

Pávková to dále specifikuje a uvádí: „*výchova mimo vyučování probíhá mimo bezprostřední vliv rodiny, je institucionálně zajištěná a uskutečňuje*

⁶ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995. s. 130.

⁷ Tamtéž, s. 86.

⁸ Tamtéž, s. 221.

⁹ Srov. Tamtéž, s. 39.

*se převážně ve volném čase. Výchova mimo vyučování poskytuje příležitost vést jedince k racionálnímu využívání volného času, formovat hodnotné zájmy, uspokojovat a kultivovat významné lidské potřeby, rozvíjet specifické schopnosti a upevňovat žádoucí morální vlastnosti.*¹⁰

Jůva uvádí, že mimoškolní výchova je neoddělitelnou součástí výchovy vedle výchovy školní a rodinné. Plní základní cíle výchovného programu společnosti, ale používá při tom specifické formy, metody a prostředky, tím umožňuje žákům hlubší a zajímavější prožitek při výchově a vzdělávání.

Každá společenská organizace se spolupodílí na výchově jedince, a to buď na úrovni obecné, nebo také specifické. Prostřednictvím jednotlivých výchovných složek umožňuje kvalitnější rozvoj osobnosti.

Dalším článkem mimoškolní výchovy a vzdělávání jsou kulturní zařízení. Tyto zařízení neplní funkci jen výchovnou a vzdělávací, ale i specifickou, ve které je zahrnuta tvorba kulturních hodnot, jejich zachování, prezentace i ochrana.¹¹

Její realizace probíhá v různých školských institucích jako jsou například školní družiny, kluby nebo ve střediscích pro volný čas, v dětských domovech, a nebo v různých občanských sdruženích a církevních společenstvích.

1.2 Metoda

Slovo metoda je z původního řeckého slova **methodos** a znamená cestu, postup. Lze říci, že je to cesta k cíli, respektive prostředek dosažení cíle v každé uvědomělé činnosti. *„V didaktice pod pojmem vyučovací metoda chápeme způsoby záměrného uspořádání činností učitele i žáků, které směřují ke stanoveným cílům.*¹²

¹⁰ PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002. s. 37.

¹¹ Srov. JŮVA, V. *Úvod do pedagogiky*. Brno: Paido, 1995. s. 84-87

¹² SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha: ISV nakladatelství, 1999. s. 166.

Podle pedagogického slovníků můžeme vymežit tento pojem dvěma termíny: **metoda výchovy** – „*Záměrné a systematické způsoby, postupy a prostředky, které směřují k výchovnému cíli.*“¹³

vyučovací metoda – „*Postup, cesta způsob vyučování. Charakterizuje činnost učitele vedoucí žáka k dosažení stanovených cílů.*“¹⁴ Mezi výrazný rozdíl v těchto pojmech bych uvedla, že pojem vyučovací metoda nelze použít v oblasti mimoškolní výchovy.

Metody se v průběhu let vyvíjely a měnily na základě různých podmínek. Záleželo na historicko-společenských podmínkách určitého historického období, na charakteru školy v dané době a v závislosti na pojetí vyučovacího procesu. Mezi první metody, které byly využívány při příležitostném vzdělávání mládeže, patří například **nápodoba činností dospělých, nácvik pohybových a pracovních dovedností**, také hrálo určitou důležitou roli i *vyprávění, vysvětlování*, byl to způsob předávání informací dalším generacím. Dále v historii můžeme najít již v období antického Řecka metodu **přednášky** a metodu **rozhovoru**, které užívali známí filosofové např. Démosthenes a Sokrates. V 17. století J. A. Komenský uplatňoval metody: **analytické, syntetické a synkritické**. Novodobé inovace ze 20. století se zabývají hledáním různých **alternativních metod**, jedná se o metody, jež dávají prostor žákovi k aktivní formulaci cílů a plánování procesů učení.¹⁵

„*V současné etapě poznání lze metodu výuky vymežit jako koordinovaný systém vyučovacích činností učitele a učebních aktivit žáků, který je zaměřen na dosažení výchovně vzdělávacích cílů.*“¹⁶ Znamená to, že při výchovně vzdělávacím procesu si musí pedagog stanovit cíl svého působení a zvolit si vhodné metody a prostředky k jeho dosažení.

¹³ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995. s. 116.

¹⁴ Tamtéž, s. 265.

¹⁵ Srov. SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha: ISV nakladatelství, 1999. s. 166.

¹⁶ MAŇÁK, J. *Nárys didaktiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. s. 33.

1.3 Cíl

Tento pojem je v pedagogickém slovníku vymezen z různých pohledů:

Cíl výchovného působení – „*Jeden z prvků výchovného systému, který vytyčuje směr výchovného působení. Může být rozložen do řady dílčích cílů, které jsou kulturně a historicky proměnlivé.*“¹⁷

Cíl výchovy – „*V nejobecnější podobě ucelená představa (ideál) předpokládaných a žádaných vlastností člověka, které lze získat výchovou.*“¹⁸

Bláha uvádí, že cíle výchovy jsou formulovány ze dvou základních východisek. Na jedné straně vycházejí z perspektivních potřeb rozvoje společnosti, ale také zároveň z poznatých možností biologicko-fyziologického, psychického a sociálního rozvoje člověka.

Cíl výuky – „*Jedna z klíčových didaktických kategorií, vymezující: (1) účel, záměr výuky, (2) výstup, výsledek výuky.*“¹⁹

„*Cílem vyučování chápeme zamýšlený a očekávaný výsledek, k němuž učitel v součinnosti se žáky směřuje. Tento výsledek je vyjádřen ve změnách, jichž se prostřednictvím vyučování dosahuje ve vědomostech, dovednostech, vlastnostech žáků, v utváření jejich hodnotové orientace i v jejich osobnostním rozvoji.*“²⁰

Cíle výuky na našich školách jsou zapsané v Národním vzdělávacím programu rozvoje vzdělávání v České republice a jsou odvozeny z podmínek a hodnot naší společnosti. V průběhu let dochází k vývoji společnosti, a proto pedagog musí cíle měnit a přizpůsobovat ke společenským potřebám.²¹

K určení obecných cílů ve výchově předchází neustálý vývoj společnosti, její hodnotová orientace a získávání nových poznatků ve výchově, proto cíle vychází nejen z individuálních potřeb jednotlivce, ale i z potřeb společnosti. Tudíž při výchově nejde jen o samotného jedince jako o osobnost, která nabývá nové

¹⁷ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995. s. 34.

¹⁸ Tamtéž, s. 34.

¹⁹ Tamtéž, s. 34.

²⁰ SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha: ISV nakladatelství, 1999. s. 106.

²¹ Srov. MAŇÁK, J. *Nárys didaktiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. s. 13.

znalosti a dovednosti, ale především o začlenění člověka do společnosti a jeho přípravu na pracovní proces.

Obecné cíle vzdělávání jsou vymezené v § 2 školského zákona a Národní vzdělávací program rozvoje vzdělávání v České republice vymezuje tyto cíle vzdělávání:²²

- **Rozvoj lidské individuality** - tedy zaměření se na fyzické a psychické zdraví a na podporu seberealizace každého jedince, neboť to je jeden ze základních cílů společnosti, protože je to zdroj jejího rozvoje a hospodářské prosperity.
- **Zprostředkování historicky vzniklé kultury společnosti** – úkolem tohoto cíle je zachování kulturního dědictví, které je obsažené v mnoha oblastech jako je např. umění, technika, věda a předávání dalším generacím, aby byla zachována a rozvíjena kulturní identita.
- **Ochrana životního prostředí** – je to nedílná součást lidské společnosti, proto je nutné vytvářet citlivý vztah k přírodě a motivovat každého jedince k utváření zdravého životního prostředí.
- **Posilování soudržnosti společnosti** – to znamená umožnění rovného přístupu ke vzdělání všem, snižování nerovností, podpora a tolerance vůči znevýhodněním daným např. zdravotním handicapem nebo etnickou příslušností.
- **Podpora demokracie a občanské společnosti** – je to nezbytná součást výchovy, neboť demokratická společnost potřebuje kritické občany s vědomím vlastní důstojnosti, kteří respektují práva a svobodu druhých.
- **Výchova k partnerství, spolupráci a solidaritě v evropské i globalizující se společnosti** – tento cíl posouvá národní hranice na oblast celosvětovou. Úkolem tohoto cíle je úsilí o žití

²² Národní program rozvoje vzdělávání v České republice, s. 14-15.

bez konfliktů a spolupráci jiných národů, menšin a kultur, a také vzájemná tolerance a respekt vůči jiným kulturám.

- **Zvyšování konkurenceschopnosti ekonomiky a prosperity společnosti** – je důležitým úkolem k lepšímu rozvoji lidských zdrojů, ke zvýšení kvalifikaci, pružnosti a využívání nových technologií.
- **Zvyšování zaměstnatelnosti** – znamená to uplatnění se na trhu práce, posílení všeobecného i odborného vzdělání, adaptability a tvořivosti člověka.

2 VÝCHOVA U PŘEDŠKOLNÍHO DÍTĚTE

Výchova u předškolního dítěte je rozčleněna na výchovu v rodině, která má své specifické metody a cíle. Další část kapitoly se věnuje výchově, jenž je zajištěna mimo rodinu v institucích předškolního vzdělávání, které mají jasně stanovené metody a cíle. Obsah předškolního vzdělávání je vymezen v rámcově vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání, dále jen RVP PV.

2.1 Výchova v rodině

Pod pojmem rodina se zpravidla rozumí malá sociální skupina, která vzniká manželstvím. Dá se i chápat jako spolužití i oddělený život rodičů s malými, dospívajícími, i s dospělými dětmi, ale také s prarodiči a ostatními příbuznými.²³ Je to základní sociální jednotka, která se podílí na výchově mládeže i dospělých. Zde získává jedinec četné podněty, první zkušenosti a osvojuje si základy svého sociálního chování. V rodině si utváří představy a pojmy světonázorové, politické, pracovní i estetické, které se postupně prolínají do jeho každodenního chování.

Výchova v rodině je na rozdíl od ostatních výchovných činitelů zcela individuální, a to jak ve svých podmínkách, tak při užívání metod, prostředků a forem. Přestože rodina nemá k dispozici odborně připravené učitele, vychovatele a speciálně upravené programy jako nejrůznější výchovné instituce, má jiné přednosti a její vliv na dítě je jednoznačně dominantní.

Podle F.Bánhegyiho je podstata výchovné funkce rodiny v celkové stimulaci psychického terénu a v utváření vhodných osobnostních, zejména charakterových a emocionálních předpokladů, na základě kterých se kromě jiného rozvíjí i vzdělávací proces.

²³ Srov. OPASCHOWSKI, H. W. *Einführung ind die Freizeit-Wissenschaft*. Opladen: Leske und Budrich, 1997. s. 49.

Náplní každé rodiny je plnění určitých funkcí, které jsou potřebné ve vztahu k vlastním příslušníkům, ale i také ve vztahu ke společnosti. Za základní funkce rodiny jsou považovány tyto:

Ekonomicko-zabezpečovací funkce rodiny, jejíž podstatou je začlenění rodinných příslušníků do výrobní či nevýrobní sféry v určitých profesích nebo do míst s určitými nároky na pracovní síly a nebo jejich kvalifikaci. Rodina je také jakousi mikroekonomickou jednotkou, která má k dispozici určité finanční i materiální prostředky, které využívá, ukládá a jistou mírou přispívá ke stabilitě ekonomického systému společnosti. Rodiče mají vůči dětem odpovědnost za zabezpečení materiálních podmínek pro jejich zdravý a plnohodnotný vývoj a zároveň je učí jak s těmito finančními a materiálními prostředky mají nakládat.

Další funkce rodiny je **biologicko-reprodukční**. Děti jsou pokračováním života rodiny, jinými slovy, můžeme chápat rodinu jako instituci sloužící k udržení rozmnožení svých hmotných statků.

Odpočinek a regenerace tělesných a duševních sil patří k těm funkcím, jejichž význam v dnešní době narůstá. Příčiny můžeme vidět ve změnách životního stylu, hodnotové orientaci a v přístupu ke svému volnému času. V tomto smyslu rodinné prostředí je kompenzací proti povinnostem, požadavkům a nárokům profesního světa.

Podstatou **emocionálně-ochranné funkce** rodiny je uspokojování potřeb bezpečí, jistoty, pochopení a přijetí, s utvářením citové podpory a uznání, jež je nezbytné k vyrovnanosti každého člověka a především pro zdravý vývoj dětí. Dobré citové zázemí a podpora rodiny je důležité jak pro děti, tak i dospělé členy rodiny, jelikož se to odráží v dalších společenských vztazích.

Výchovně-socializační vliv rodiny společně s emocionálně-ochranným je považován za nejvýznamnější působení rodiny na dítě zejména v období raného dětství až mladšího školního věku.²⁴

Pro lepší přehled cílů výchovy, bych uvedla pojetí této problematiky od Střelce:

a) rodiče jsou nejdůležitějšími vychovateli, ostatní mohou pouze doplňovat rodičovskou výchovu

²⁴ Srov. STŘELEČ, S. a kol. Rodina jako výchovný činitel. STŘELEČ, S. *Studie z teorie a metodiky výchovy II*. Brno: Paido, 2005. s. 109-113.

- b) rodiče jsou odpovědní za výchovu celkovou, ne jen v rodině
- c) čas, který věnují rodiče dětem, není sama o sobě kladná hodnota, působení této hodnoty závisí od mnohých činitelů kulturní, morální a pedagogické povahy
- d) předpokladem úspěšné rodinné výchovy je dobrý společný životní způsob všech členů rodiny
- e) dobrou výchovu ve volném čase tvoří v podstatě organizace hodnotných příležitostí zážitků, činností a kontaktů
- f) nepřímá výchova je v podstatě daleko důležitější než přímá, znamená to vytvoření dětem příznivé podmínky, tj. takové, ve kterých získané zkušenosti umožní formování identity²⁵

2. 1. 1 Cíle rodinné výchovy

Při každé výchově je důležité, aby se stanovily cíle, které mají být dosaženy při výchovném procesu. Nejen ve školském výchovně vzdělávacím systému jsou dané cíle výchovy, ale také právě každá rodina by měla mít své výchovné cíle, převážně se zde promítají hodnoty, které rodiče uznávají a o jejich významu pro další život svých dětí jsou přesvědčeni.

Cílem předškolní výchovy, podle Bělinové, by mělo být především kulturní a hygienické návyky, dokonalá sebeobsluha dítěte, schopnost bystrého a správného pozorování okolí, vlastností předmětů a jejich vzájemných vztahů. Dále srozumitelné vyjadřování, rozlišení barev a získání dovednosti samostatného vypravování a vyjadřování se o věcech a situacích. Dítě má v rodině získat pevné citové vazby k rodičům a sourozencům, má umět pracovat a dodržovat pořádek, mělo by mít zdravé sebevědomí, ukázněné a zdvořilé jednání.

Pro lepší přehled cílů výchovy, bych uvedla pojetí této problematiky od Střelce:

²⁵ STŘELEC, S. Rodina jako výchovné prostředí. MAŇÁK, J. a kol. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a psychologie*. Brno: Paido, 1998. s. 58.

- Výchova by měla směřovat k utváření mravních rysů, kterými jsou čestnost, pravdomluvnost, ukázněnost, zásadovost a jiné.
- Rodina má své specifické úkoly při rozumové výchově, a to zvláště v předškolním období. Rodiče mohou podporovat děti při učení, pomoci jim vytvářet podmínky k dlouhodobým a systematickým vzdělávacím aktivitám.
- Rodina se podílí na utváření vztahu dětí k lidem v jeho okolí a ke společnosti vůbec. Rodiče své děti seznamují s názory a postoji k ekologii, politice a dalšími otázkami života společnosti.
- Děti si také v rodině vytváří vztah k práci, který se vyvíjí od počátečních návyků sebeobsluhy až například vlastní realizace dospělého člena v rodinné firmě.
- Škola společně s rodinou utváří základní vztah dítěte ke kráse v umění, v přírodním a společenském prostředí. Rodiče svým dětem zprostředkovávají estetickovýchovné a umělecké zážitky, tím podporují jejich kreativitu a vkus. Nejen tímto, ale i celkovým kulturním rodinným prostředím působí na ně, což je důležité pro další rozvoj dítěte.
- Neopomenutelná část rodinné výchovy se věnuje tématu zdraví, tělesné a sportovní výchovy.

2. 1. 2 Metody rodinné výchovy

Metodou rodinné výchovy je samotný obsah rodinného života, jak uvádí Jůva. Rodina poskytuje svým členům zajímavé zkušenosti a zážitky z různých oblastí života. Například z hlediska vlastenecké výchovy umožňuje svým členům poznání vlasti, její minulé i současné hodnoty jak materiální tak i kulturní. Mezi

další oblasti patří oblast estetická a kulturní, tělesná a sportovní, kde právě rodina hraje důležitou roli v rozvoji potřebných dovedností. Také právě rodina svým životním stylem předává jedinci morální hodnoty.²⁶

Další skupina autorů Střelec, Morádová, Marhounová a Řehulka rozdělují prostředky rodinné výchovy na přímé působení, což znamená osobní vztah mezi rodiči a dětmi a nepřímé působení – vytváření rodinného prostředí, které rovněž výchovně ovlivňuje.

V předškolní výchově je **hra** jedna z nejdůležitějších výchovných metod. Pomocí ní se děti seznamují například se životem dospělých. Tato činnost je pro děti přitažlivá a zajímavá, zároveň si jejím prostřednictvím intenzivněji upevňují vědomosti, které by měly děti znát.

U nejstarších dětí se využívají tzv. didaktické hry, jež pomocí různých kostek a obrázků se učí poznávat zvířata, rostliny, a dále vedou děti k rozlišení tvarů, barev, velikostí a množství, k samotnému myšlení, a také přispívají k počátkům logických úvah.²⁷

Mezi nejvýznamnější hry v tomto věku můžeme zařadit hru úkolovou, při které si dítě samo stanoví svůj cíl. Přirozeně se v těchto hrách odráží okolní svět dítěte, jeho dojmy, zážitky, pozorování, vzory dospělých atd.

Další metody, které využívá rodina, je **odměna a trest**. Obě metody musí rodiče používat přiměřeně, nedávat příliš vysoké odměny, aby si děti dokázaly vážít věci a trestat jen s mírou, a za věci či činy, kterým děti rozumí vzhledem k jejich věku. Mezi nejpoužívanější odměny se řadí například věcné, peněžní, slovní apod. Při trestání dítěte rodiče užívají třeba slovní pokárání nebo nejrůznější zákazy.²⁸

Ať už je jakýkoliv druh trestu, musí dítě pochopit jeho smysl a měl by následovat bezprostředně po prohřešku, ale musí být přiměřený, protože pokud ho dítě cítí jako příliš tvrdý, považuje ho za nespravedlivý a může v něm vyvolat hněv a pocit křivdy.

²⁶ srov. JÚVA, V. *Úvod do pedagogiky*. Brno: Paido, 1995. s. 88-90.

²⁷ Srov. BĚLINOVÁ, L. *Výchova dětí předškolního věku v rodině*. Praha: Horizont, 1986. s. 26-28.

²⁸ Srov. Tamtéž, s. 32-34.

Slovenský pedagog Bakoš, na kterého se odkazuje Střelec, uvádí následující tři základní metody. První je **výchovná autorita**, kterou zastávají rodiče a následně další členové rodiny, s nimiž je dítě v kontaktu. Druhou uvádí **rodinu jako skupinu lidí** a třetí **životní režim**, na který si postupně dítě zvyká a postupně s přibývajícím věkem dítěte tato metoda přerůstá nad rámec rodinného kruhu.

Tyto základní metody můžeme rozšířit o konkrétnější, jimž se věnuje Střelec. Do této skupiny patří:

Metoda slovního působení – prosby, rady, upozornění, nařízení nebo v případě náročnějších úkolů vysvětlování, rozhovor, diskuse.

Metody cvičení a navykání – praktické metody, při nichž se děti učí jednat a chovat podle požadavků rodičů a později jiných autorit.

Metody hodnocení – jsou především metody povzbuzování a trestání. Jejich důležitost spočívá v utváření postojů dětí a k pochopení rozdílů mezi vhodným a nevhodným chováním.

2. 2 Předškolní vzdělávání

Rámcově vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (dále jen RVP PV) vymezuje požadavky, podmínky a pravidla pro institucionální vzdělávání dětí předškolního věku. Jsou zde zapsané i cíle předškolní výchovy, které mají vést k osvojování základů klíčových kompetencí, aby mohlo dítě získat předpoklady pro celoživotní vzdělávání.

Institucionální vzdělávání dětí, tzn. vzdělávání v mateřských školách a v přípravných třídách základních škol, doplňuje výchovu v rodině, zajišťuje mnohostranné a přiměřené podněty k jeho rozvoji a učení, podporuje jeho tělesný a duševní rozvoj a motivuje ho k dalšímu poznávání a učení.

2. 2. 1 Metody předškolního výchovy

Nejdůležitější výchovnou metodou v předškolním období je **hra**. Učení pomocí nejrůznějších druhů her patří mezi nejúčinnější výchovné metody. Vhodné jsou metody prožitkového a kooperativního učení hrou a činnostmi dětí, které vychází ze zážitků a zkušeností dětí, podporují jejich zvědavost, podněcují radost z učení a jeho zájem o nové poznání a zkušenosti.

V předškolním vzdělávání by se mělo využívat **situačního učení**, které je založené na vytváření a využívání situací ze života, aby se dítě lépe naučilo dovednostem, poznatkům a snadněji pochopily daný smysl. Na metodu situačního učení by mohla navazovat metoda **spontánního sociálního učení**, jejíž podstatou jsou vhodné vzory chování a postoje.

Také při této vzdělávací oblasti je možné zařazení klasických metod a prostředků výchovy, ale musí se přizpůsobit možnostem cílové skupiny.

2. 2. 2 Cíle předškolní výchovy

Cíle předškolní výchovy stanovuje rámcově vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, dále jen RVP PV, a to nejprve v obecné úrovni a následně v úrovni oblastní a jedná se o tyto kategorie:

- rámcové cíle, které vyjadřují univerzální záměry předškolního vzdělávání
- klíčové kompetence, jež představují obecnější způsobilost
- dílčí cíle, jako konkrétní záměry vzdělávacích oblastí
- dílčí výstupy, to jsou poznatky, dovednosti, postoje a hodnoty jednotlivých vzdělávacích oblastí

Obecný záměr předškolního vzdělávání je vymezen ve školském zákoně. *„Předškolní vzdělávání podporuje rozvoj osobnosti dítěte předškolního věku, podílí se na jeho zdravém citovém, rozumovém a tělesném rozvoji a na osvojení*

*základních pravidel chování, základních životních hodnot a mezilidských vztahů.*²⁹

Již předškolní výchova směřuje k naplnění klíčových kompetencí, které jsou stanovené RVP PV. Dítě předškolního věku dosáhne k naplnění klíčových kompetencí v následující úrovni:³⁰

Kompetence k učení

- dítě se soustřeďuje, zkoumá, objevuje a užívá při tom jednoduchých pojmů
- získanou zkušenost uplatňuje v dalším učení
- má základní poznatky o světě lidí, kultury, přírody i techniky
- klade otázky a hledá na ně odpovědi, chce porozumět věcem
- učí se spontánně, ale i vědomě

Kompetence k řešení problémů

- dítě si všímá problémů ve svém okolí
- řeší problémy, na které stačí, případně s pomocí dospělého
- problémy řeší na základě bezprostřední zkušenosti a používá při tom základní logické postupy
- chápe, že vyhýbat se řešení problémů nevede k cíli
- nebojí se chybovat, pokud nachází pozitivní ocenění i při snaze a ne jen za výsledek

Komunikativní kompetence

- dítě ovládá řeč a vhodně formuluje své vyjádření, myšlenky, otázky i odpovědi
- dokáže vyjádřit své prožitky, pocity a nálady
- při komunikaci využívá nejen slova, ale i některé symboly
- komunikuje bez zábran a ostychu

²⁹ Zákon č. 561/204 Sb. školský zákon. s. 4840.

³⁰ Srov. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělání, 10-12.

- průběžně rozšiřuje svou slovní zásobu
- dovede využít informativní a komunikativní prostředky, se kterými se běžně setkává
- ví, že se lze dorozumět i jinými jazyky, má vytvořeny základní předpoklady k učení se cizímu jazyku

Sociální a personální kompetence

- samostatně se rozhoduje o svých činnostech, vytváří si svůj názor
- uvědomuje si odpovědnost za své jednání
- podle svých možností projevuje citlivost a ohleduplnost k druhým
- dokáže se ve skupině prosadit, ale i podřídit, spolupracuje, je schopné respektovat druhé
- dokáže se bránit projevům násilí, ponižování a chápe, že vzniklé konflikty se neřeší násilím, ale raději dohodou

Činnostní a občanské kompetence

- učí se plánovat, organizovat, řídit a hodnotit své činnosti
- dokáže zhodnotit vlastní silné, ale i slabé stránky
- odhaduje rizika svých nápadů
- podle svých možností má základní představu co je v souladu se základními lidskými hodnotami a normami
- uvědomuje si svá práva i práva druhých
- dbá na osobní zdraví a bezpečí svoje i druhých

Cíle jednotlivých vzdělávacích oblastí jsou vymezené RVP PV. Jako souhrn cílů vzdělávacích oblastí v předškolním vzdělávání bych zde uvedla zpracovaný přehled od Fichnové a Szobiové.³¹

³¹ FICHNOVÁ, K. a SZOBIOVÁ, E. *Rozvoj tvořivosti a klíčových kompetencí dětí*. Praha: Portál, 2007. s. 13–16.

Dítě a jeho tělo

V této vzdělávací oblasti je záměrem stimulace a podpora růstu a nervosvalového vývoje dítěte, podpora jeho fyzické zdatnosti, posílení rozvoje pohybových i manipulačních dovedností, učení sebeobslužným dovednostem a vedení ke zdravým životním návykům a postojům.

Cíle vzdělávací oblasti:

- uvědomění si vlastního těla a osvojení si poznatků o něm
- rozvoj pohybových dovedností, ovládnutí pohybového aparátu a tělesných funkcí
- rozvoj a užívání všech smyslů
- osvojení si praktických dovedností
- naučení se dovednostem důležitých k podpoře zdraví, bezpečí, osobní pohody a vytváření zdravých životních návyků a postojů

Dítě a jeho psychika

Tato vzdělávací oblast je zaměřena na podporu duševní pohody, psychické zdatnosti a odolnosti dítěte, rozvoj intelektu, řeči a jazyka, na poznávací procesy a funkce, na jeho city a vůli. Dále podporuje kreativitu a sebevyjádření, stimuluje osvojení a rozvoj vzdělávacích dovedností dítěte a povzbuzuje ho k dalšímu rozvoji, poznání i učení. Tato vzdělávací oblast zahrnuje tři podskupiny. První je Jazyk a řeč, druhá Poznávací schopnosti a funkce, myšlenkové operace, představivost a fantazie a třetí Sebepojetí, city a vůle.

Specifické vzdělávací cíle Jazyka a řeči:

- rozvoj řečových schopností a jazykových dovedností
- rozvoj komunikačních dovedností a kultivovaného projevu
- seznámení s psanou podobou jazyka a podpoření zájmu o něj

Vzdělávací cíle druhé oblasti:

- kultivace smyslového vnímání, přechod od konkrétně názorného myšlení k myšlení slovně-logickému, rozvoj paměti, pozornosti, představivosti
- rozvoj tvořivosti

- vytváření pozitivního vztahu k učení
- základní poznatky pro práci s informacemi

Specifické cíle oblasti Sebepojetí, city a vůle:

- rozvoj pozitivních citů dítěte k sobě samému
- schopnost vytvářet a rozvíjet citové vztahy k okolí, vyjádření pocitů, dojmů a prožitků
- kultivace mravního i estetického vnímání, cítění a prožívání
- získání schopnosti ovládat své chování

Dítě a ten druhý

Záměrem této oblasti je utváření vztahů dítěte k jinému dítěti či dospělému, kultivovat a obohacovat jejich vzájemnou komunikaci.

Vzdělávací cíle:

- rozvíjení schopností a dovedností důležitých pro navazování komunikace a vztahů s druhými
- vytváření pozitivního sociálního chování a postojů k druhým lidem
- rozvoj interaktivních a komunikativních dovedností

Dítě a společnost

Vzdělávací oblast Dítě a společnost chce dítě uvést do společenství ostatních lidí, do života ve společnosti i do světa kultury a umění. Snaží se pomáhat dítěti osvojovat potřebné dovednosti, návyky i postoje, přijmout základní všeobecně uznávané společenské, morální a estetické hodnoty.

Specifické vzdělávací cíle:

- rozvoj základních kulturně-společenských postojů, návyků a dovedností
- seznámení s morálními hodnotami
- rozvoj schopnosti žít ve společenství ostatních lidí, umět se přizpůsobit, spolupracovat a přijímat základní hodnoty, které uznává daná společnost

- rozvoj kulturně-estetických dovedností a vytvoření základů estetického vztahu ke světu i k umění

Dítě a svět

Záměrem této vzdělávací oblasti je, aby dítě získalo povědomí o okolním světě, o vlivu člověka na životní prostředí a vytvoření základů pro otevřený a odpovědný postoj dítěte k životnímu prostředí.

Specifické vzdělávací cíle:

- vytvoření pozitivního vztahu dítěte k prostředí, ve kterém žije
- osvojení jednoduchých poznatků o světě a životě
- pochopení, že změny způsobené lidskou činností mohou prostředí chránit, ale i poškozovat a ničit
- schopnost se přizpůsobovat přirozenému vývoji a běžným změnám
- osvojení dovedností potřebných k vykonávání jednoduchých činností v péči o okolí
- rozvoj pocitu sounáležitosti s živou a neživou přírodou, lidmi a společnostmi

2.3 Srovnání výchovy v rodině a předškolní výchovy

Rodina má pro výchovu dítěte zcela zásadní význam a již život v rodině ovlivňuje výchovu dítěte, ale přitom rodina nemůže zcela zajistit rozvoj dítěte ve všech oblastech výchovy. Proto je potřeba využít předškolního vzdělávacího procesu, kde jsou k dispozici odborně vzdělaní učitelé a vychovatelé. Oproti tomu, když rodina neplní své funkce, může právě tyto funkce z části nahradit institucionalizovaně zajištěná výchova. Předškolní výchova vlastně doplňuje a rozšiřuje to, co ve výchově dosáhla rodina. Jako důležitý rozdíl mezi formální

a neformální výchovou předškolního dítěte můžeme uvést styl přístupu, který je v rodině více individuální.

V rodinné výchově je důležitou metodou již samotné rodinné prostředí, které slouží k utváření mravních rysů, vztahů dítěte k ostatním lidem v jeho okolí a má vliv i na rozvoj tělesné zdatnosti a hygienických návyků dítěte. Tyto základní návyky a dovednosti jsou dále podporovány a rozvíjeny při výchově v předškolních institucích. Jako další a velmi podstatnou metodou, která se využívá v předškolní i rodinné výchově je hra, která má v rodinném prostředí spíše spontánní ráz, a naproti tomu v organizované výchově nejen spontánní, ale i řízený charakter.

V předškolní výchově jsou cíle stanoveny v RVP PV a jsou tak jasně definovány. Kdežto v rodinné výchově stanovení cílů závisí na rodičích, a přitom se vždy promítají jejich vlastní hodnoty a postoje, ale měly by si stanovit cíle, které jsou nejdůležitější pro budoucí rozvoj dítěte.

3 ŠKOLNÍ VÝCHOVA

Škola je základní institucí, kde probíhá tradiční výchovně - vzdělávací proces, a tím napomáhá mnohostrannému rozvoji osobnosti. Nese odpovědnost za úroveň, šíři a hloubku všeobecného i odborného vzdělání občanů. Její dlouhodobý historický vývoj postupně přispěl k tomu, že se demokratizovala a otevřela široké vrstvě populace. Škola se zároveň specializovala a vytvořila širokou síť základních, středních, odborných škol a učilišť, dále také vysokých univerzitního, technického a uměleckého směru.

3. 1 Metody školní výchovy

Jako nejpřehlednější členění základních vyučovacích metod jsem považovala členění od J. Maňáka, který je citován i ostatními autory a je následující:³²

Metody z hlediska pramene poznání a typu poznatků (aspekt didaktický)

Metody slovní

- monologické metody (např. vysvětlování, přednáška)
- dialogické metody (např. rozhovor, diskuze)
- metody písemných prací
- metody práce s učebnicí, knihou

Metody názorně demonstrační

- pozorování předmětů a jevů
- předvádění (předmětů, modelů, pokusů)
- demonstrace obrazů statických
- projekce statická a dynamická

³² Srov. MAŇÁK, J. *Nárys didaktiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. s. 34-35.

Metody praktické

- nácvik pohybových a pracovních dovedností
- žákovské laborování
- pracovní činnosti (v dílnách, na pozemku)
- grafické a výtvarné činnosti

Metody z hlediska aktivity a samostatnosti žáků

(aspekt psychologický)

Metody sdělovací

Metody samostatné práce žáků

Metody badatelské, výzkumné

Struktura metod z hlediska myšlenkových operací

(aspekt logický)

Postup srovnávací

Postup induktivní

Postup deduktivní

Postup analyticko-syntetický

Varianty metod z hlediska fází výchovně vzdělávacího procesu

(aspekt procesuální)

Metody motivační

Metody expoziční

Metody fixační

Metody diagnostické

Metody aplikační

Varianty metod z hlediska výukových forem a prostředků

(aspekt organizační)

Kombinace metod s vyučovacími formami

Kombinace metod s vyučovacími pomůckami

Tuto základní klasifikaci vyučovacích metod ještě rozšířila J. Skalková o další skupinu metod.³³

Aktivizující metody

(aspekt interaktivní)

Diskusní metody

Situační metody

Inscenační metody

Didaktické hry

Specifické metody

Výběr vhodné metody k dané výukové situaci je na pedagogovi, který se rozhoduje již při plánování a přípravě výuky. Jednotlivé metody se mohou během vyučovací hodiny měnit nebo střídat, aby se dosáhlo lepších výsledků. Při výběru vhodné metody musí učitel respektovat kritéria optimálního výběru metod výuky, aby dosáhl očekávaných požadavků. Těmito kritérii se zabýval J. K. Babanskij a jsou to tyto:³⁴

1. Zákonitosti výchovně vzdělávacího procesu a z nich vyplývající vyučovací zásady.
2. Cíle a úkoly výchovy.
3. Obsah a metody dané vědy (oboru) vůbec a daného vyučovacího předmětu (tématu) zvlášť.
4. Učební možnosti žáků, jejich předpoklady:
 - a) věkové (fyzické a psychické),
 - b) úroveň jejich připravenosti (vzdělávací a výchovně),
 - c) zvláštnosti třídního kolektivu.
5. Zvláštnosti vnějších podmínek (geografických, pracovního prostředí apod.).
6. Předpoklady samých učitelů:
 - a) předcházející zkušenosti,

³³ SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha: ISV nakladatelství, 1999. s. 170.

³⁴ MAŇÁK, J. *Nárys didaktiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. s. 35-36.

- b) úroveň teoretické i praktické přípravy,
- c) schopnost ovládnout určité metody, resp. prostředky,
- d) úroveň metodického mistrovství,
- e) osobní vlastnosti.

3. 1. 1 Nejpoužívanějších vyučovací metody

Vyprávění

Charakteristické znaky této metody je konkrétnost, epičnost, živost, bohatost představ, emocionálnost. Používá se nejčastěji při práci s mladšími žáky, protože má určitou míru jednoduchosti a lze i využít intonace hlasu pro větší zaujetí. Jejím cílem je utváření určitých představ.³⁵ Díky této metodě učitel snadněji upoutá pozornost žáka, pro kterého je poté učení zajímavější.

Metody vyprávění se dá využít i u starší věkové kategorie, zvláště k přiblížení historických událostí, neboť se používá bohatší hlasová modulace, sugestivní mimika a gestikulace, což vede k rozšíření fantazie žáka a k lepšímu pochopení učební látky.³⁶

Vysvětlování

Tato monologická metoda patří k téměř nejčastějším metodám, zvláště při zprostředkovávání nového učiva. Učitel, při použití této metody, předává své znalosti nejlépe podle didaktických pravidel tak, že postupuje: *„od blízkého ke vzdálenému, od snadného k nesnadnému, od konkrétního k abstraktnímu, od individuálního k obecnému a od známého k neznámému.“*³⁷

Pro tuto metodu je důležitá logika výkladu. Učitel je zde vzorem a dává žákovi podněty k vlastnímu logickému myšlení. Aktivní zapojení žáků může učitel dosáhnout například kladením otázek nebo diskuzí a zároveň tím získává přehled o účinnosti metody a srozumitelnosti výkladu dané látky. K zvýšení

³⁵ Srov. SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha: ISV nakladatelství, 1999. s. 172.

³⁶ Srov. MOJŽÍŠEK, L. *Vyučovací metody*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1975. s. 91.

³⁷ Tamtéž, s. 93.

efektivity osvojování poznatků se k vysvětlování připojují další vyučovací metody, nejčastěji názorné metody jako je např. demonstrace, ilustrace.³⁸

Školní přednáška

Přednáška se nejčastěji používá na vyšších stupních škol (střední a vysoké školy). Je to náročná metoda jak pro učitele, tak i pro studenta. „*Přednáška zprostředkovává poznatky v delším, soustavném a logicky učeném projevu.*“³⁹ Učitel musí mít tuto metodu důkladně promyšlenou a připravenou, aby byla účinná. Pozornost studenta si může přednášející zajistit pomocí intonace hlasu, průběžného zapisování důležitých bodů nebo osnovy na tabuli, a nebo osobní zaujetí pro dané téma.

Tato metoda má několik částí. Na začátku jde o zaujmutí posluchačů, pak následuje výkladová část, která se obhájí a dává do souvislostí. Nakonec se vše podstatné rekapituluje, aby se posluchači zdůraznily důležité body.⁴⁰

Mezi hlavní úskalí této metody patří především: ⁴¹

Informativní chudost – učitel předává málo poznatků mnoha slovy, jeho výklad je chudý na informace v důsledku nepřipravenosti nebo podcenění posluchačů. Studenti reagují apaticky, neaktivně, bez zájmu o výuku.

Přesycení poznatky – tato chyba se stává zejména nezkušeným učitelů. Žáka zahltní informacemi a on ztratí zájem o výklad, vede to k nepozornosti poslouchajících.

Nadsazení formy přednášky – jednoduchý obsah přednášky je přednesen příliš složitě. V tomto případě studenti brzy pochopí podstatu výkladu a jejich pozornost klesá.

Pseudovědeckost – jedná se o to, aby řečník přesvědčil poslouchajícího o své vědeckosti, přičemž používá cizí slova a cituje málo známé autory.

³⁸ Srov. SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha: ISV nakladatelství, 1999. s. 173.

³⁹ Srov. Tamtéž, s. 173

⁴⁰ Srov. MAŇÁK, J. *Nárys didaktiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. s. 36.

⁴¹ Srov. MOJŽÍŠEK, L. *Vyučovací metody*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1975. s. 88-90.

Přednášejícímu se jedná v tomto případě o seberealizaci, snaží se tímto způsobem zaujmout.

Nadměrné dramtizování – přednášející chce upoutat pozornost nebo naopak dát důraz na vážnost tématu, ale při nepřiměřeném použití výrazových prostředků dochází k opačnému účinku.

Znevažování obsahu – přednášející nedostatečnou vážností zlehčuje obsah nebo průběh přednášky.

Monotónní projev – přednášející nepracuje s hlasovou intonací, jeho projev je spíše tichý, nečlení obsah projevu podle důležitých bodů. Posluchači ztrácí zájem, projevuje se u nich únava.

Čtený projev – tato přednáška, která je jen čtená, bývá nezajímavá a zároveň přednášející tím vzbuzuje dojem, že neovládá obsah svého přednesu.

Parazitní slova – tyto výrazy se mohou v projevu objevit z více důvodů. Může jít například o návyk nebo únavu přednášejícího. Posluchači většinou tyto slova sledují, a tím u nich dochází k zhoršení pozornosti.

Rozhovor

Metoda rozhovoru patří mezi nejstarší metody. Její historie sahá až k řeckému filosofovi Sokratovi, který ji používal. Cílem této metody je, formou otázek a odpovědí, osvětlit dané téma. Učitel cílenými otázkami nutí žáka přemýšlet a pochopit nové poznatky.

Tato metoda může „*sloužit k přípravě žáků na nové seznamování s látkou, k vlastnímu seznamování s novým učivem, k systematizaci a upevňování nově získaných poznatků nebo k průběžné kontrole stupně osvojení nových vědomostí.*“⁴²

Při rozhovoru je důležité volit správné otázky. Mezi nevhodné otázky patří ty, na které je jen jednoslovná odpověď nebo klamně otázky. Nejvhodnější otázky jsou ty, které naopak vedou dotazovaného k přemýšlení. Z toho plyne, že tato metoda, pokud je dobře použita, vede k rozvoji aktivity žáka.⁴³

⁴² SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha: ISV nakladatelství, 1999. s. 174.

⁴³ Srov. MAŇÁK, J. *Nárys didaktiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. s. 38.

Dialog

Dialog je rozvinutější forma rozhovoru, kdy dochází ke komunikaci mezi učitelem a žákem navzájem. Tato metoda obohacuje žáky o samostatné uvažování a pomáhá k opravdovému porozumění probírané učební látky. Jak u učitelů tak i u žáků dochází k vzájemné vazbě. Učitel může zjistit stupeň vědomostí nebo pochopení a žáci získávají slovní odměnu (pochvalu), která je vede k aktivnímu zapojení, projevení zájmu.

Tato metoda je obtížná zvláště pro učitele. Ten musí vybrat zajímavé téma, aby se žáci zapojili, navodit a udržet dobrou atmosféru, aby žáci mohli a chtěli vyjadřovat své názory a zároveň musí učitel korigovat průběh dialogu tím, že je učí naslouchat druhým, spolupráci a toleranci.⁴⁴

Diskuze

Diskuze je rozhovor mezi všemi členy skupiny, při kterém jde o objasnění nějakého problému. Této metodě musí předcházet příprava. Nejprve se účastníci diskuze informují o zadaném tématu, aby se mohli zapojit do diskuze a mohli argumentovat.

Tato metoda se užívá spíše u starších věkových kategorií. Díky diskuzi si účastníci rozvíjí komunikativní dovednosti, učí se samostatnosti, trpělivosti, toleranci vůči názoru druhého, rozvíjí jejich sociální vztahy, a také je aktivizuje k vyjádření vlastního názoru a motivuje.⁴⁵

Učitel má důležitou roli vedoucího diskuze. Vybírá vhodné téma, vytváří příznivé podmínky (např. vhodné rozložení účastníků, aby na sebe všichni viděli), dohlíží na to, aby nemluvilo více žáků najednou, netoleruje slovní napadání, skákání do řeči, snaží se korigovat dodržování daného tématu a vede účastníky k vytyčenému cíli.⁴⁶

⁴⁴ Srov. SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha: ISV nakladatelství, 1999. s. 176.

⁴⁵ Tamtéž s. 176.

⁴⁶ Srov. PETTY, G. *Moderní vyučování*. Přel. Š. Kovařík. Praha: Portál, 1996. s. 168–173. Přel. z: Teaching Today.

Brainstorming

Tato metoda pochází z Ameriky a její název ve volném překladu znamená burzu nápadů. Vznikla v době před 2. světovou válkou a to tak, že chtěli v USA vymyslet nejoriginálnější reklamní slogan.

Podstatou této metody je vymýšlení různých nápadů, které souvisejí s danou problematikou. Jedná se o tvořivý přístup k produkci velkého množství nápadů. Toto spadá do první části a v druhé části se navržené nápady třídí a dále se s nimi pracuje.

Průběh brainstormingu je jasně daný. Na začátku je důležité zformulování přesného zadání a vytyčení cíle práce. Poté se utvoří skupinky, nejlépe v počtu 3 – 12, určí se čas na podávání návrhů, zvolí se vedoucí skupinky, který v závěru přednese navržené nápady ostatním, například formou zápisu na tabuli. Nakonec se navržené nápady třídí a vyhodnocují.⁴⁷

Práce s učebnicí a knihou

Tato metoda patří k nejdůležitějším metodám k získávání nových poznatků. Kniha je pro žáka zdrojem vzdělání, proto je vhodné pracovat s ní ve všech předmětech. Každý student musí zvládnout práci s knihou, umět vyhledávat informace, vypracovávat si poznámky a získané poznatky převádět do praxe.

Učitel může žáky podněcovat k četbě pomocí zajímavých činností práce s textem jako jsou například: pořízení stručného výtahu a shrnutí hlavních myšlenek, vyhledávání konkrétních informací, zpracování referátu, vypracování kritiky textu.⁴⁸

Metody názorně demonstrační

Již z názvu plyne, že součástí této metody budou pomůcky nebo objekty, které učitel bude předvádět, ukazovat žákům. Pomocí těchto metod žáci přijdou

⁴⁷Srov. ŠTÁVA, J. Brainstorming a myšlenkové mapy – metody pro tvořivé učení i řízení.

MAŇÁK, J. a kol. *Alternativní metody a postupy*. Brno: Masarykova univerzita, 1997. s. 24 - 27.

⁴⁸ Srov. PETTY, G. *Moderní vyučování*. Přel. Š. Kovařík. Praha: Portál, 1996. s. 249. Přel. z: Teaching Today.

do kontaktu s poznávanou skutečností, obohatí se a zkonkretizují se jejich představy. Díky demonstracím dojde k prohloubení zkušeností, jelikož dochází k více smyslovému vnímání, a žáci si upevňují paměťové stopy. Tyto metody plní funkci poznávací a zároveň jsou dobrým motivačním prostředkem při výuce.

Učitel by měl během své výuky používat různých druhů demonstrací, neboť ne každý preferuje stejné typy. Rozdíly v demonstracích jsou v jejich smyslovém vnímání. Žáci si mohou vybrat mezi zrakovými demonstracemi, pohybovými a sluchovými.

L. Mojžíšek uvádí ve své knize čtyři druhy demonstrací:

Exkurzní demonstrace – jedná se o exkurzi do přírody, do muzeí a různých institucí. Tato demonstrace je považována za moderní typ vyučovací hodiny, která se uskutečňuje mimo budovu školy. Úkolem demonstrace při exkurzi je prohloubení a rozšíření znalostí žáků, podpoření názornosti vyučování, bližší seznámení se zkoumaným objektem, ukázka propojenosti teorie s praxí.

Demonstrace trojrozměrných pomůcek – pomůcky mohou mít charakter dynamický (přístroje, pohybové modely) a statický (sbírky různých materiálů). Při demonstraci pomůcek je výhoda v řízeném pozorování, v její opakovatelnosti a snadné manipulaci, která umožní lepší zapamatování.

Pohybová demonstrace – pohybovou demonstraci vyžadují činnosti, kde nestačí slovní instruktáž, proto se využívá například v oblasti tělovýchovné, umělecké, pracovní apod. Zde jsou důležité právě zrakové představy, zvláště v prvních etapách nácviku, a také členění pohybu do dílčích částí, aby žák dokázal postřehnout všechny prvky.

Demonstrace dvojrozměrných pomůcek – patří sem dynamické dvojrozměrné záznamy (televizní, filmový), statické, projekce a pomůcky (fotografie, obrazy). Snad jedinou výhodou dvojrozměrných pomůcek je jejich skladnost, ale jinak se může říct, že jde o náhražku skutečnosti, která žáka ochuzuje o více smyslové vnímání.

Ilustrace – tato metoda může být i sama o sobě, ale Mojžíšek ji zařazuje také mezi demonstrační metody. Její součástí jsou grafy, schémata, náčrty, jsou to jednoduché kresby, které umožňují porozumět složitějším jevům.⁴⁹

Metody praktických činností žáků

Historie této metody sahá až k druhé polovině 19. století kdy samotnou práci využívají jako metodu a prostředek výchovy řemeslníků a spojitost školy s praxí a pracujícím člověkem. Práce není jen metodou, ale je i cílem výchovy při přípravě žáka na budoucí zaměstnání.

Mezi školní pracovní činnosti L. Mojžíšek řadí:

Laboratorní metody – s touto metodou se setkáváme snad ve všech vědách (přírodních, technických apod.). Její součástí je samozřejmě pracovní činnost, která umožňuje rozšíření poznatků, pomocí manipulaci s objektem a obohacuje žáka o nové objevy. Laboratorní práce mohou být krátkodobé nebo dlouhodobé, mohou se provádět v prostorách školy i mimo ni např. na zahradě.

Laboratorní práce mají různý charakter, může jít o **ilustrační typ** – vysvětluje a doplňuje již probrané učivo; **aplikační typ** – využívají se a opakují již získané vědomosti a dovednosti; **objevný typ** – žáci experimentují, objevují a zjišťují nové fakta.

Metoda praktické práce v dílnách – tato metoda se používá na základních školách, na odborných, na gymnáziích a při mimoškolní výchově. Tato metoda znamená práci s různým materiálem, při čemž se využívají nástroje, pomůcky a dochází k sestavování nebo výrobě různorodých výrobků.

Žák se díky této metodě seznámí s materiálem, rozvíjí si motorické dovednosti a charakter výuky (práce v dílnách) je pro něj zajímavější než tradiční způsob výuky.

Metoda praktické pěstitelské a chovatelské práce – k doplnění těchto metod učitelé používají i ostatní metody jako jsou např. metoda demonstrace a laboratorní metoda. Hlavním úkolem pěstitelské a chovatelské práce je naučit

⁴⁹ Srov. MOJŽÍŠEK, L. *Vyučovací metody*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1975. s. 100-125.

žáky pečovat o živé organismy a rostliny, používání pomůcek, nástrojů a také rozvíjet u nich kladný vztah k práci.

Tato metoda se realizuje mimo klasické prostory školních tříd, takže probíhá v laboratořích, na školních zahradách. Jejím cílem je obohatit žáky o praktické pracovní dovednosti a návyky.

Metoda systematické pracovní praxe – v průběhu této metody dochází nejvíce k propojení teorie a praxe. Svým obsahem je podobná předchozím metodám, ale liší se hloubkou činností. Žáci během praxe upevňují své dovednosti, aplikují své znalosti získané během studia a realizují se v terénu např. v různých institucích a podnicích. Jedná se o jakési vyvrcholení přípravné teoretické části na pozdější profesi.⁵⁰

Metody fixační

Do skupiny metod fixačních se řadí metody opakování a procvičování vědomostí a dovedností. Tyto metody jsou nedílnou součástí každé vyučovací jednotky, protože získané informace musíme průběžně fixovat a upevňovat.

K opakování může učitel použít rozhovor, zkoušku jak ústní tak písemnou, seminář, referát nebo zadání domácích úloh. Tyto jmenované metody se využívají při opakování vědomostí. K opakování dovedností se využívá nácvik pohybových dovedností (můžeme použít i pojmy trénink), a také nácvik intelektových dovedností.

Metody diagnostické a klasifikační

Metody diagnostické a klasifikační využívá učitel k zjištění míry vzdělanosti, dovednosti a k přehledu o zájmech jednotlivých žáků. Výsledky mohou být kvalitativní nebo kvantitativní.

Pedagogická diagnostika slouží k zjišťování podmínek a postupů, které jsou nezbytné pro dosažení cílů výchovy a vzdělávání. Její výsledky umožňují korigovat nesprávné výsledky učení, předcházet nedostatkům při

⁵⁰ Srov. MOJŽÍŠEK, L. *Vyučovací metody*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1975. s. 128-140.

osvojování kurikula, vést k úspěšnému učení, motivovat a posilovat úspěch v učení.

Hodnocení žáků je významné jak pro ně samotné, tak pro učitele i rodiče. Žáka informuje do jaké míry zvládá požadavky vyučujícího, učitel si může ověřit účinnost jeho zvolených metod a postupů a rodiče jsou informováni o výsledcích učení. V ideálním případě hodnocení vede k posílení spolupráce mezi učitelem a rodiči.⁵¹

3. 1. 2 Alternativní vyučovací metody

Didaktická hra

Historie této metody sahá k J. A. Komenskému, který zdůrazňoval, že by měla být škola hrou, proto využíval hry při vyučování. Didaktická hra patří ke hrám s pravidly, proto je její přínos ve výchově v tom, že posiluje kolektivní vztahy, děti se učí sebekontroly, přijímání vítězství a prohry. Žáci k této metodě mají pozitivní přístup, jelikož je učení podané zábavnou formou.

Tato metoda má stanovená pravidla, učitel musí vymezit čas, vysvětlit pravidla hry, zhodnotit průběh a v závěru hru propojit s probíraným učivem, aby byl naplněn cíl této metody. Na závěr, k posílení kladného přístupu a k zvýšení motivace, by měl učitel ocenit úspěšné žáky.

Simulace a situační metody

Již ze slova simulace nám může být zřejmé, že jde o metodu nápodoby, v žití se do situace. Studenti podle předem určeného scénáře řeší nějakou situaci. Situační metody vychází z reálné události, a právě tím připravuje žáka na pozdější praxi. V modelové situaci se snaží nacházet řešení problémů, učí se východisku při incidentech a konfliktních situacích. Výhodou této metody je rozvoj tvořivého myšlení, aktivní zapojení žáka, rozvoj spolupráce a učení se práce s informacemi.

⁵¹ Srov. SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha: ISV nakladatelství, 1999. s. 193-199.

Učitel žákovi připraví didaktický materiál, ve kterém je obsažený cíl a dostatečné informace k řešení problému. Samotné řešení problému může vypadat následovně. Nejprve učitel zadá téma, následuje řešení příkladu ve skupinkách, diskuze o výsledcích skupinek a celkového řešení v plénu a závěrečné zhodnocení učitelem.⁵²

Inscenační metody

Podstatou této metody je hraní rolí podle daného scénáře, řešení simulovaných situací, tím se přibližuje jednání v reálném životě. Žáci si vyzkouší své dovednosti, získávají zkušenosti a trénují způsoby reakcí na vybrané situace. Také tato metoda vyžaduje od žáka aktivní zapojení, proto se u něj vytváří silné emotivní zážitky, rozvíjí se spolupráce a způsobuje trvalejší osvojení vědomostí a dovedností.

Uplatnění této metody je samozřejmě jen v některých předmětech jako např. v literatuře k přiblížení a povzbuzení zájmu o literární díla nebo při výuce cizích jazyků, kde může jít o rozvoj komunikativních dovedností.

Také inscenační metodě předchází učitelova teoretická příprava a následná promyšlená organizace inscenace. Nejprve si učitel připraví vybraný nebo zpracovaný scénář podle výchovně – vzdělávacího cíle; seznámí žáky se situací; vybere vhodné aktéry, kterým dá čas na přípravu; následuje vlastní inscenace a na závěr proběhne společné zhodnocení např. prostřednictvím debaty.⁵³

Učení v životních situacích

Této metodě musí předcházet vlastní zkušenost a na základě ní se dále pracuje. Žáci si předávají osobní zkušenosti, korigují poznatky, hodnotí a porovnávají postoje a chování. Z toho plyne, že učení musí být aplikováno na životní zkušenost. Jelikož je žák samotný tvůrce je to pro něj motivující prvek,

⁵² Srov. ŠTÁVA, J. Simulace a situační metody. MAŇÁK, J. a kol. *Alternativní metody a postupy*. Brno: Masarykova univerzita, 1997. s. 28 - 29.

⁵³ Srov. HORKÁ, H. Inscenační metody. MAŇÁK, J. a kol. *Alternativní metody a postupy*. Brno: Masarykova univerzita, 1997. s. 35-38.

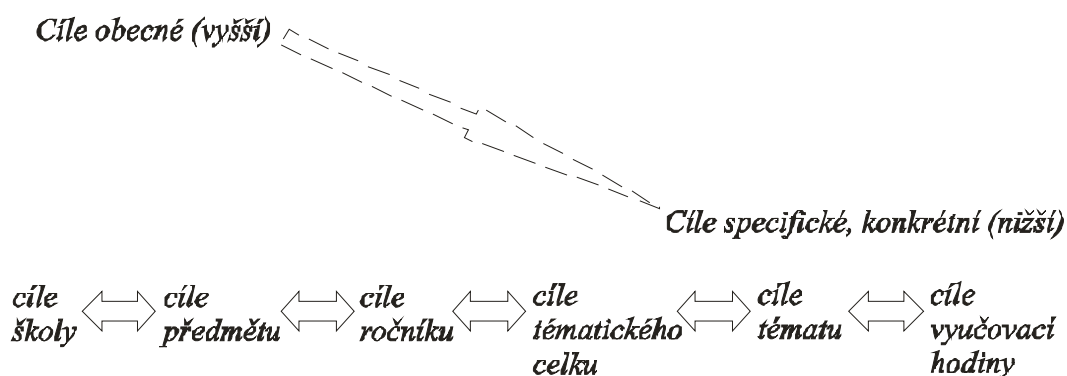
prostřednictvím kterého dochází k lepšímu pochopní propojenosti teorie a praxe, dochází tak k spojení školních poznatků se životní zkušeností.

Aby byla metoda správně realizována musí se učitel řídit určitými principy jako jsou např. princip aktivity žáka, experimentace, iniciace, názornosti atd. Tato metoda využívána v alternativní pedagogice ale také i v některých současných směrech české školy jako je např. Zdravá škola nebo Škola hrou.

3. 2 Cíle školní výchovy

Obecné cíle školní výchovy jsou formulovány v národním vzdělávacím programu, které jsem uvedla již v první kapitole, konkrétnější cíle jsou obsažené v kurikulárních programech, učebních plánech a profilech absolventů.

Jejich hierarchii a přehled můžeme vyjádřit následujícím schématem, který uvádějí Švec, Fialová a Šimoník⁵⁴:

Pedagogické funkce cílů výchovy jsou ve výchovně vzdělávacím procesu mnohostranné, ale ve své práci popíší jen ty základní, a to jsou podle Blížkovského tyto funkce:⁵⁵

⁵⁴ ŠVEC, V. a kol. *Praktikum didaktických dovedností*. Brno: Masarykova univerzita, 1996. s. 24.

⁵⁵ Srov. BLÍŽKOVSKÝ, B. *Systémová pedagogika pro studium a tvůrčí praxi*. Brno: Amonium servis, 1992. s. 121–122.

- **Orientační**, která udává vychovatelům i vychovávaným správný pedagogický směr, určuje a popisuje, to co má být výchovou dosaženo.
- **Motivační** funkce značně ovlivňuje všechny aktéry výchovy, nejen stimuluje ale i usměrňuje jejich činnosti. Jedná se o překonávání překážek a postupné dosahování cílů.
- **Realizační** funkce pomáhá k dosažení vytyčených cílů, i když dosažení cíle je jen ideální představa, záleží na přesné formulaci a vhodnému výběru prostředků k jejich dosažení, aby se mohla vyhodnotit kvalita a efektivita zvolených prostředků a zvláště posoudit míru naplnění cílů.
- **Regulační** funkce cílů výchovy se také vztahuje k oběma stranám výchovného působení. Průběžná kontrola a srovnávání dílčích cílů s výslednými cíli je důležitá při průběhu pedagogického procesu. Pedagog se tak může ujistit o vhodném výběru prostředků, případně o nutné změně.

Obecné členění výukových cílů je rozděleno do třech dimenzí:

- **Vzdělávací** (kognitivní, osvojování poznatků a dovedností)
- **Postojové** (osvojování postojů a tvoření si hodnotové orientace)
- **Výcvikové** (osvojování si psychomotorických dovedností)

Pro lepší orientaci a pochopení cílů, rozčlením cíle konkrétněji podle publikace od Jůvy do těchto kategorií:⁵⁶

- **Individuální** cíle jsou zaměřeny na osobní rozvoj vychovávaného. X **Sociální** se orientují na takovou výchovu jedince, aby byl co nejprospěšnější společnosti, aby dokázal co nejlépe naplňovat svou sociální roli.
- **Obecné** zahrnují všestranný rozvoj jedince, jeho vztah ke společnosti a k jejím hodnotám. X **Specifické** se týkají konkrétních dovedností, vědomostí a návyků, konkretizují obecné cíle.
- **Materiální** cíle se orientují na osvojení konkrétní látky, která je důležitá pro zvládnutí teoretických i praktických úkolů. X **Formativní** se zaměřují

⁵⁶ Srov. JŮVA, V. *Úvod do pedagogiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. s. 29–31.

na rozvoj lidských schopností a učební látka je chápána jako prostředek rozvoje vychovávaného.

- **Adaptační** vedou člověka k přizpůsobení se stávajícím podmínkám, např. ekonomii, technice, vědě i kultuře. X **Anticipační** cíle se orientují na výchovné působení pro budoucí potřeby jedince i společnosti.
- **Teoretické** cíle jsou zaměřené na vytvoření systému vědomostí. X **Praktické**, jejichž podstata je uplatnění teoretických vědomostí v praktickém životě.
- **Autonomní** cíle jsou ty, který si stanoví sám vychovávaný jedinec, které jsou produktem jeho potřeb a vůle. X **Heteronomní** cíle jsou určeny jinými činiteli než samotným vychovávajícím jedincem, např. stát, škola, pedagog nebo rodiče.

Pařízek ve své publikaci tyto cíle ještě rozšířil o další dva:

- **Hodnotové**, které jsou zdrojem potřeb a zájmů lidí. X **Operační**, které klasifikují lidské činnosti, jež si má jedinec osvojit.

Před stanovením cílů ve výuce, by měl učitel dbát na čtyři základní požadavky, které musí obsahovat každý vytyčený cíl, aby splňoval svoji funkci.

Jedná se o tyto vlastnosti:

- **Komplexnost**, to znamená že zvolený cíl musí vystihovat stránku vzdělávací, ve které učitel určí, co se má žák naučit. Dále promýšlí postojové cíle, při čemž vychází z obsahu tématického celku, a zvažuje jakou formou dá prostor pro žákovo vyjádření. Nedílnou součástí komplexnosti je promyšlení jaké psychomotorické dovednosti mají žáci získat při výuce.
- **Konzistentnost** vyjadřuje vazbu mezi cíli, jejich podřízenost a vzájemnou závislost mezi nižšími a vyššími cíli. Hierarchie cílů postupuje od nejobecnějšího ke konkrétnějším. Konkrétní cíle si určuje škola, která je dále konkretizuje v jednotlivých ročnících, tématických celcích, ve vyučovacích hodinách nebo jejich částech.

- **Kontrolovatelnost** je důležitá pro další rozvoj osobnosti, proto výukové cíle by měly obsahovat požadovaný výkon žáků, se musí žák naučit; podmínky výkonu, realizaci a normu výkonu, aby se daly cíle hodnotit. Kontrolovatelnost u výukových cílů lze snadno u cílů vzdělávacích a výcvikových, ale u cílů postojových to často nelze, neboť je to dlouhodobý proces a měřitelnost určitého postoje je těžko uchopitelná.
- **Přiměřenost** to znamená stanovení cílů tak, aby byly dostatečně náročné a zároveň splnitelné pro většinu žáků. Zvolení cíle, tak aby splňoval předchozí požadavky, je obtížné a záleží jen na učiteli, jak dobře zná úroveň své třídy.⁵⁷

3. 2. 1 Základní vzdělávání

Cíle základního vzdělávání, které jsou vymezeny ve školském zákoně, vedou k tomu, aby si žáci osvojili potřebné strategie učení a na jejich základě byli motivováni k celoživotnímu učení.⁵⁸

Dále jsou cíle vzdělávání stanovené v rámcovém vzdělávacím programu a jsou to tyto cíle:

- přiblížit žákům strategie učení a motivovat je k celoživotnímu učení
- rozvíjet tvořivé myšlení a logické uvažování
- vést je k všestranné komunikaci
- učit je tolerantnímu přístupu vůči druhým, respektovat jejich názory, kulturu, hodnoty a učit se společnému soužití

⁵⁷ KALHOUS, Z. *Základy školní didaktiky*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1997. s. 48–50.

⁵⁸ Srov. Zákon č. 561/204 Sb. školský zákon. s. 4843.

- pomáhat jim rozvíjet vlastní schopnosti, aby je uplatnili společně s osvojenými vědomostmi a dovednostmi při budoucí profesní orientaci.⁵⁹

Cílem vzdělávání je vybavit žáky souborem klíčových kompetencí. „*Klíčové kompetence představují soubor znalostí, dovedností a postojů, které přesahují konkrétní oborové poznatky a umožňují jejich efektivní využití.*“⁶⁰ Jsou výsledkem výchovně vzdělávacího procesu a na úrovni základního vzdělávání jsou zastoupeny následující kompetence:⁶¹

Kompetence k učení

- žák si vybírá vhodné způsoby, metody a strategie při učení, řídí si vlastní učení a projevuje ochotu k dalšímu studiu
- vyhledává a třídí informace, které efektivně využívá v dalším životě
- užívá obecné termíny, znaky a symboly, propojuje je do širších celků poznatky z různých vzdělávacích oblastí
- má pozitivní vztah k učení, poznává jeho smysl a význam, dokáže kriticky hodnotit výsledky svého učení

Kompetence k řešení problémů

- vnímá nejrůznější problémové situace, přemýšlí o jejich příčinách, hledá způsoby řešení
- vyhledává si informace k řešení problému, využívá získané vědomosti k objevování variant
- samostatně řeší problémy
- ověřuje správnost řešení
- kriticky myslí a uvědomuje si zodpovědnost za svá rozhodnutí

Kompetence komunikativní

⁵⁹ Srov. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělání, s. 8–9.

⁶⁰ ČECHOVÁ, B. a kol., *Nápadník pro rozvoj klíčových kompetencí ve výuce*. Praha: SCIO, 2006. s.10.

⁶¹ Srov. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělání, 14-17.

- žák své myšlenky a názory vyjadřuje výstižně a souvisle v písemném i ústním projevu
- naslouchá druhým lidem, vhodně na ně reaguje, vyjadřuje svůj názor a vhodně argumentuje
- rozumí různým typům textů a záznamů, které využívá ke svému rozvoji a zapojení se do společnosti
- využívá informační a komunikační prostředky pro komunikaci s okolím

Kompetence sociální a personální

- žák umí spolupracovat ve skupině, podílí se na vytváření pravidel práce v týmu a pozitivně ovlivňuje kvalitu práce
- podílí se na utváření příjemné atmosféry v týmu, přispívá k upevňování dobrých mezilidských vztahů
- zapojuje se do diskuze, chápe význam vzájemné spolupráce, oceňuje zkušenosti druhých lidí
- ovládá a řídí svoje jednání a chování, aby dosáhl pocitu sebeuspokojení

Kompetence občanské

- respektuje názory druhých lidí, uvědomuje si povinnost postavit se proti fyzickému i psychickému násilí
- chápe základní principy a společenské normy, uvědomuje si svá práva a povinnosti
- chrání a oceňuje naše tradice a kulturní i historické dědictví
- respektuje požadavky na kvalitní životní prostředí

Kompetence pracovní

- dodržuje bezpečnost práce a vymezená pravidla, adaptuje se na pracovní podmínky
- využívá znalosti a zkušenosti z jednotlivých vzdělávacích oblastech k dalšímu vzdělávání a profesnímu zaměření

- je seznámen se základními podnikatelskými poznatky a rozvíjí své podnikatelské myšlení

Konkrétní cíle jednotlivých předmětů jsou rozpracované v rámci vzdělávacím programu do devíti vzdělávacích oblastí, které jsou tvořeny jedním nebo více obsahově podobnými vzdělávacími obory a jsou následující:

Jazyk a jazyková komunikace

Jazyk a jazyková komunikace patří k nejzákladnější vzdělávací oblasti, neboť dobrá úroveň jazykových dovedností a kultura projevu je nezbytná pro absolventa základního vzdělání. Získané vědomosti a dovednosti mu umožňují vnímání různých sdělení, porozumění jim, vlastní uplatnění a sdělení svých poznatků.

Obsah této vzdělávací oblasti se realizuje v českém jazyce a literatuře a také v cizím jazyce. Český jazyk a literatura je dále rozdělena, pro lepší přehlednost, do tří složek: Komunikační a slohové výchovy, Jazykové výchovy a Literární výchovy. Získané dovednosti z oboru Český jazyk a literatura jsou potřebné nejen pro kvalitní jazykové vzdělání, ale jsou důležité při dalším vzdělávání, k získávání poznatků a jejich osvojování.

Učení se cizím jazykům rozšiřuje další vzdělávání a umožňuje získávání poznatků a komunikaci přesahující národní charakter, poznávání života jiných lidí a seznamování se s odlišnými kulturními tradicemi. Přispívá k zvyšování mobility jednotlivců jak v osobním tak i v následném profesním uplatnění.

Mezi cíle jazyku a jazykové komunikace se řadí:

- rozvíjení pozitivního vztahu k mateřskému jazyku a přiblížení kulturního vývoje
- uvědomění si důležitosti jazyku jako sjednocujícího činitele národního společenství
- vnímání a osvojování si jazyka je pro získávání a předávání informací

- umění práce s literaturou a textem, získávání informací jejím prostřednictvím
- zvládnutí běžných pravidel mezilidské komunikace a rozvíjení pozitivního vztahu k jazyku
- kultivovaný projev jako prostředek k prosazení sebe sama
- rozvíjení pozitivního vztahu k literatuře i uměleckému textu a k rozvíjení emocionálního a estetického vnímání.⁶²

Matematika a její aplikace

Matematika a její aplikace poskytuje vědomosti a dovednosti potřebné v praktickém životě a umožňuje tak získání matematické gramotnosti. Její obsah vzdělávání je rozdělen do čtyř tématických okruhů, které jsou následující: Čísla a početní operace, které jsou na prvním stupni a na druhém na něj navazuje rozšiřuje a prohlubuje Číslo a proměnná, Závislosti, vztahy a práce s daty, Geometrie v rovině a prostoru, Nestandardní aplikační úlohy a problémy.

Cíle matematiky a její aplikace jsou:

- aplikace teoretických matematických poznatků a dovedností do praxe – např. využití měření, odhady, orientace a porovnávání velikostí a vzdáleností
- rozvíjení paměti, abstraktního a exaktního myšlení
- vnímání složitosti reálného světa a jeho porozumění
- využití matematické symboliky k přesnému a stručnému vyjadřování, zápisy, grafy a rozborů
- rozvíjení důvěry ve vlastní schopnosti a možnosti při řešení úloh, rozvíjení systematičnosti, vytrvalosti a přesnosti⁶³

Informační a komunikační technologie

Informační a komunikační technologie umožňuje žákům dosáhnout základní úrovně informační gramotnosti. Učí se pracovat s výpočetní technikou a s dalšími

⁶² Srov. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělání, s. 12–13.

⁶³ Srov. Tamtéž, s. 21–22.

moderními technologiemi, pracují s informacemi, které mohou využívat v dalším vzdělávání nebo užít v praktickém životě. Poněvadž v dnešním moderním světě jsou nezbytně nutné znalosti ovládnutí těchto technologií, proto jsou informační a komunikační technologie povinně zařazeny již na 1. a 2. stupeň základní školy. Získané znalosti a dovednosti mohou žáci uplatnit ve všech vzdělávacích oblastech.

Cíle informační a komunikační technologie:

- přiblížení informačních a komunikačních technologií a jejich možnost využití
- porozumění toku informací od vzniku přes přenos k praktickému využívání
- porovnávání informací z více zdrojů, což vede k dosažení věrohodnosti získaných informací
- využívání možností hardwarových a softwarových prostředků při prezentaci, simulaci a modelování přírodních i sociálních jevů a procesů⁶⁴

Člověk a jeho svět

Tato vzdělávací oblast je jedinou v RVP, která je koncipována jen na 1. stupeň základního vzdělávání. Její obsah je zaměřen na člověka, rodinu, společnost, přírodu, vědu, techniku a další témata. Vzdělávací oblast Člověk a jeho svět rozšiřuje základní vědomosti získané z rodinného a předškolního prostředí, a tím umožňuje žákům základní všeobecný rozhled. Učí se pojmenovávat věci, jevy a jejich vzájemné souvislosti, seznamují se s blízkými i se vzdálenými pojmy, a tím se jim přibližuje svět kolem nás a zároveň si utváří vlastní poznatky a názory.

Člověk a jeho svět se člení do pěti tematických okruhů: **Místo, kde žijeme**, ve kterém se učí poznávat nejbližší okolí a vzájemné vztahy a souvislosti – rodinu, školu, obec a společnost ve které žije. Tento okruh vede dítě ke kladnému vztahu k svému okolí, ke svému bydlišti a rozvíjí v něm národní cítění.

⁶⁴ Srov. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělání, s. 26.

Další tématický okruh je **Lidé kolem nás**, kde si žáci osvojují základní projevy slušného chování mezi lidmi, seznamují se s pojmy tolerance, solidarity a rovného postavení mužů a žen. Seznamují se se základními právy a povinnostmi soužití lidí, a také s problémy s nimiž se setkávají, jak na úrovni národní tak i celosvětové. Třetí tématický okruh se zaměřuje na téma **Lidé a čas** a učí děti pracovat s časem, proč a jak se měří, poznávají, jak události postupují v čase a utvářejí historii věcí a dějů. Další tématický okruh je zaměřen na **Rozmanitost přírody**. Zde se děti učí poznávat Zemi jako planetu sluneční soustavy, seznamují se s rozmanitostí živé i neživé přírody, učí se vnímat jaký má vliv člověk na přírodu, jak přispět k ochraně přírody a celkovému vlivu na životní prostředí. Poslední tématický okruh se zabývá tématem **Člověk a jeho zdraví**. Žáci především poznávají sebe jako živou bytost, která má své biologické i fyziologické funkce a potřeby. Seznamují se s vývojem lidské bytosti, s informacemi o zdraví a nemocech, o prevenci a první pomoci. Je to snaha přiblížit dětem vědomí odpovědnosti k sobě samému a zároveň i k svému okolí.

Cíle vzdělávací oblasti člověk a jeho svět:

- orientace ve světě informací, propojování historických, zeměpisných a kulturních informací
- vedení ke kulturnímu a tolerantnímu chování vůči okolí, chápání rozdílů mezi lidmi a jednání na základě společně přijatých nebo obecně uplatňovaných pravidel soužití
- poznávání a ovlivňování své jedinečnosti, vedení k samostatnému a sebevědomému vystupování a jednání
- vytvoření ohleduplného vztahu k přírodě i kulturnímu dědictví
- poznání hodnoty zdraví, upevňování preventivního chování před nemocí, účelné jednání v krizových situacích⁶⁵

Člověk a společnost

Tato vzdělávací oblast se snaží o zprostředkování poznatků dějinných, sociálních a kulturně historických aspektů života lidí. Žáci se seznamují

⁶⁵ Srov. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělání, s. 29-30.

s vývojem společnosti, s jevy a procesy, které zasahují do každodenního života a ovlivňují ho.

Vzdělávací oblast **Člověk a společnost** se zaměřuje na pozitivní společenské vztahy, snaží se předcházet rasismu, xenofobii a extrémistickým postojům, učí vzájemné toleranci, respektování práv lidí, úctě a ochraně přírodního a kulturního prostředí.

Podmnožiny této vzdělávací oblasti jsou **Dějepis** a **Výchova k občanství**. Dějepis zprostředkovává žákům informace o konání člověka v minulosti, což je důležité pro uchování historické souvislosti v paměti lidí pro předávání zkušeností, zejména poznání dějů a jevů, které výrazně ovlivnily vývoj společnosti.

Výchova k občanství se zaměřuje na vytváření sociálních kvalit. Žáci se učí sebepoznání, poznání druhých lidí a pochopení jejich jednání v různých životních situacích. Učí se respektovat a uplatňovat mravní principy a pravidla dané společností, přebírat odpovědnost za vlastní názory a jednání i jejich důsledky.

Cíle vzdělávací oblasti **Člověk a společnost**:

- zprostředkování informací a rozvíjení zájmu o historii a současnost vlastního národa i jiných kultur
- pochopení vzájemné kontinuity mezi minulostí a současností a rozvíjení orientace v historických a sociokulturních faktech
- vedení k úctě k vlastnímu národu, rozvíjení respektu k jiným národům a etnikům či odlišnostem mezi nimi
- získávání kulturně společenského přehledu v současném dění v ČR a ve světě
- utváření pozitivních společenských vztahů a zvyšování odolnosti vůči manipulaci a postojů ohrožujících lidskou důstojnost
- učení vyjadřování vlastních myšlenek, názorů a postojů s použitím vhodných prostředků komunikace⁶⁶

⁶⁶ Srov. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělání, s. 43–44.

Člověk a příroda

Již z názvu plyne, že tato vzdělávací oblast je zaměřena na problematiku spojenou se vztahem k přírodě. Seznamuje žáky s přírodními fakty a zákonitostmi, aby se mohli v této problematice lépe orientovat a nabyté znalosti využívat v běžném životě.

K lepšímu uchopení a podrobnějšímu seznámení s touto oblastí je Člověk a příroda rozdělena do několik vědních oborů, a ty jsou: **Fyzika**, **Chemie**, **Přírodopis** a **Zeměpis**. Významným přínosem těchto oborů jsou jejich specifické metody, kterými si žáci osvojují poznatky a dovednosti. Jedná se především o pozorování, experimentech, měření, učení si vytvářet a ověřovat hypotézy, analyzovat výsledky a vyvozovat z nich závěry.

Výše uvedené obory napomáhají žákům porozumět vzájemným souvislostem mezi člověkem a přírodou, vliv lidské činnosti na stav životního prostředí a na lidské zdraví. Učí se zkoumat změny, odhalovat jejich příčiny a následky v různých ekosystémech, přičemž využívají svých znalostí k ochraně životního prostředí.

Cíle vzdělávací oblasti Člověk a příroda:

- zkoumání přírodních faktů a jejich souvislostí
- umět správně formulovat otázky, zároveň i odpovědi, o průběhu a příčinách přírodních jevů
- vytváření kladného vztahu k přírodě a šetrnému chování k přírodním systémům
- pochopení kontinuity mezi činnostmi lidí a životním prostředím
- aplikace teoretických znalostí do praxe např. význam využívání obnovitelných zdrojů⁶⁷

Umění a kultura

Vzdělávací oblast Umění a kultura se liší od ostatních tím, že nezprostředkovává žákům jen racionální poznatky o světě, ale seznamují se s kulturou jako s procesem a výsledkem duchovní činnosti, poznávají

⁶⁷ Srov. Tamtéž, s. 51-52.

její neoddělitelnost od každodenního života, jelikož se mluví o tzv. kultuře chování, odívání, práce apod.

V této oblasti se rozvíjí citění, tvořivost, estetičnost a vnímavost jedince ve vztahu k sobě samému i ke svému okolí. Jedná se zde o nalézání vazeb mezi druhy umění, schopnosti se vcítit do kulturních potřeb jiných lidí. Zároveň jsou prostřednictvím těchto tvořivých činností rozvíjeny schopnosti nonverbálního projevu pomocí gest, tvarů, barev, tónů a zvuků.

Umění a kultura je zastoupena vzdělávacími obory **Hudební výchova** a **Výtvarná výchova**. Oba obory jsou už zastoupeny na prvním stupni, kde se žáci seznamují s výrazovými prostředky a s jazykem hudebního a výtvarného umění, ale také umění dramatického a literárního. Učí se s nimi tvořivě pracovat a užívat je k sebevyjádření, poznávají vybrané umělecké díla a vzhledem ke svým zkušenostem se snaží je chápat a případně interpretovat jejich sdělení. Na druhém stupni se hranice chápání posouvají a připomínají se historické souvislosti a společenské kontexty, které ovlivnily kulturu a umění. Získávají tak širší dovednosti a poznatky, což přispívá k originálnějšímu vyjádření a hlubšímu poznání uměleckého díla.

Hudební výchova vede žáka k porozumění hudebnímu umění, k vnímání hudby, zpěvu a využití těchto prostředků jako druhu komunikace. Dochází k rozvoji hudebnosti a hudebních schopností v průběhu specifických činností, které obsahuje tato výchova. Při vokálních činnostech se učí pracovat s hlasem, při níž si kultivuje pěvecký i mluvený projev. Instrumentální činnost je hra na hudební nástroj, kterou může využít při hudební reprodukci i produkci. Dále jsou její součástí hudebně pohybové hry, jenž ztvárňují hudbu a reagují na ni pomocí pohybu, tance a gest. Poslední činností je poslechová, jež umožňuje žákům aktivní vnímání hudby, její analýzu a interpretaci.

Součástí **Výtvarné výchovy** je vizuálně obrazový materiál, který neslouží jen k přenosu reality, ale jako výrazový prostředek komunikace. Na úrovni základního vzdělávání je výtvarná výchova postavena na tvůrčích činnostech, které umožňují rozvíjení a uplatnění vlastního vnímání, citění, prožívání, myšlení a fantazii. Žáci toho docílí prostřednictvím rozvoje smyslové citlivosti, která se

zaměřuje na citlivé vnímání jednotlivých smyslů, dále pomocí uplatňování subjektivity, jenž vede k vyjádření vlastní zkušenosti při tvorbě a v neposlední řadě při ověřování komunikačních účinků, které umožňují žákovi vizuálně obrazové komunikaci.

Cílové zaměření vzdělávací oblasti Umění a kultura:

- pochopení umění a jeho užití jako prostředku komunikace
- rozvoj tvůrčího potenciálu, kultivování projevů a vnímání kultury a umění jako neoddělitelnou součást lidského bytí
- spoluvytváření vstřícné a podnětné atmosféry pro tvorbu a poznání uměleckých hodnot v širších sociálních a kulturních souvislostech
- posílení tvořivého přístupu ke světu, ukázání možností překonávání životních stereotypů a obohacování emocionálního života
- osobní zaujetí a účast v procesu tvorby a její využití ve způsobu vyjádření vlastních prožitků i postojů⁶⁸

Člověk a zdraví

Pojem zdraví je chápán jako vyvážený stav tělesné, duševní a sociální pohody, což je utvářeno a ovlivňováno různými faktory např. životním stylem, zdravotně preventivním chováním, kvalitou mezilidských vztahů a životního prostředí. Jelikož je zdraví základním předpokladem pro aktivní a spokojený život a optimální pracovní výkonnost jsou poznatky o rozvoji a ochraně zdraví zařazeny do základního vzdělávání.

Vzdělávací oblast Člověk a zdraví dává žákům podněty k ovlivnění vlastního zdraví, správné životosprávy a zdravého životního stylu, které mohou aplikovat na svůj život. Učí se poznávat sebe sama, hodnotu zdraví, smysl prevence i nebezpečí spojené s nemocí či jiným poškozením zdraví.

Tato vzdělávací oblast je zaměřena na osvojování praktických dovedností a jejich aplikace v modelových situacích a v každodenním životě. Nejprve vzdělávání musí být ovlivněno kladným příkladem ze strany učitele a později by mělo docházet k větší samostatnosti a odpovědnosti ze strany vychovávaného.

⁶⁸ Srov. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělání, s. 64-65.

Výchova ke zdraví je realizována prostřednictvím vzdělávacích oborů Výchova ke zdraví a Tělesná výchova, do níž je zahrnuta i zdravotní tělesná výchova. Vzdělávací obor Výchova ke zdraví seznamuje člověka se základními poznatky o preventivní ochraně a péči o jeho zdraví. Žáci si upevňují hygienické, stravovací, pracovní a jiné zdraví prospěšné návyky a zároveň si rozvíjí odmítavý postoj vůči škodlivým látkám. Učí se předcházet úrazům a čelit vlastnímu ohrožení v běžném životě.

Vzdělávací obor Tělesná výchova zahrnuje komplexnější vzdělávání v oblasti zdraví, na jedné straně směřuje k poznání vlastních pohybových dovedností a na druhé straně k poznávání účinků konkrétních pohybových činností na fyzickou, psychickou a sociální pohodu. Smyslem tohoto vzdělávacího oboru je schopnost zhodnocení úrovně vlastní zdatnosti a zařazování pohybové činnosti do běžného života k uspokojování vlastních potřeb, zájmů a pro podporu zdraví.

Cílové zaměření vzdělávací oblasti:

- poznání zdraví jako důležité hodnoty
- chápání zdraví jako vyváženého stavu tělesné, duševní a sociální pohody
- získávání základní orientace o tom co zdraví prospívá a naopak co mu škodí
- vnímání pohybových činností jako radostný prožitek a pochopení důležitosti pro běžný život
- aktivní zapojování do činností podporující zdraví a její propagace⁶⁹

Člověk a svět práce

Tato vzdělávací oblast seznamuje žáky se základními dovednostmi různých oborů lidské činnosti a přispívá k vytvoření jejich životní a profesní orientace. Člověk a svět práce se cíleně zaměřuje na praktické pracovní dovednosti a návyky a tím se odlišuje od ostatních vzdělávacích oblastí a zároveň je doplňuje o praktickou část vzdělávání.

⁶⁹ Srov. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělání, s. 72-73.

Vzdělávací oblast Člověk a svět práce je na prvním stupni rozdělen do 4 tematických okruhů: Práce s drobným materiálem, Konstrukční činnost, Pěstitelské práce a příprava pokrmů. Na druhém stupni je rozdělen do osmi okruhů: Práce s technickými materiály, Design a konstruování, Pěstitelské práce a chovatelství, Provoz a údržba domácností, Příprava pokrmů, Práce s laboratorní technikou, Využití digitálních technologií, Svět práce.

Vzdělávací obsah je realizován na prvním i druhém stupni a je určen všem žákům. Žáci se učí pracovat s různými materiály a přitom si osvojují základní pracovní dovednosti a návyky. Učí se plánovat, organizovat a hodnotit pracovní činnost a zároveň jsou vedeni k dodržování bezpečnosti práce.

Cílové zaměření vzdělávací oblasti:

- rozvíjení pozitivního vztahu k práci a vedení k odpovědnosti za kvalitu své práce
- osvojení základních pracovních dovedností a návyků z různých pracovních oblastí
- učení vytrvalosti a uplatnění vlastní tvořivosti při plnění úkolů a vynakládání úsilí na dosažení kvalitního výsledku
- chápání pracovní činnosti jako příležitost seberealizace
- orientace v různých oborech a uplatnění nabytých pracovních dovedností a návyků jako možnost následného výběru profesní orientace a uplatnění se na trhu práce⁷⁰

3. 2. 2 Střední vzdělávání

Mezi cíle středního vzdělávání, které jsou zapsány ve školském zákoně, patří rozvíjení vědomostí, dovedností, schopností a hodnot získaných v základním vzdělávání. Střední školy poskytují žákům širší a odbornější vzdělání.⁷¹

⁷⁰ Srov. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělání, s. 81–82.

⁷¹ Zákon č. 561/204 Sb. školský zákon, s. 4846.

Střední vzdělávání se rozděluje na několik typů škol, každá má své specifické cíle podle svého zaměření a k jejich dosažení využívá různé vyučovací metody. Jak už je uvedeno výše, všechny školy své cíle odvozují z obecného cíle vzdělávání, které dále konkretizují ve svém rámcově vzdělávacím programu. Střední školy navazují ve vzdělávání na školy základní, proto jsou vzdělávací oblasti podobné, jen jsou rozšířené o další poznatky nebo vědní obory. Pojmout všechny typy středních škol by bylo velmi obsáhlé, proto uvedu jako typického představitele střední školy gymnázium.

Cílem vzdělávání na čtyřletých a na vyšším stupni víceletých gymnázií je vybavení absolventů širokému vzdělanostnímu základu, klíčovými kompetencemi, které předpokládá a popisuje rámcově vzdělávací program gymnázií, dále jen RVP G a zvláště připravit své studenty na profesní uplatnění a celoživotní učení. Klíčové kompetence gymnázia jsou následující:⁷²

Kompetence k učení

- učení i pracovní činnosti si plánuje a organizuje sám
- využívá různé strategie učení k získání a zpracování informací
- kriticky přistupuje ke zdrojům informací
- hodnotí dosahování cílů svého učení a práce, dokáže přijmout radu i kritiku ze strany druhých a využívá to k vlastnímu poučení pro další svou práci

Kompetence k řešení problémů

- žák rozpozná problém a objasní jeho podstatu
- vytváří hypotézy a využívá různých postupů při řešení problému
- vybírá a uplatňuje vhodné metody k řešení problému
- dokáže kriticky interpretovat získané poznatky a nachází pro své tvrzení argumenty a důkazy

⁷² Srov. Rámcový vzdělávací program pro gymnázia, s. 8-10.

Kompetence komunikativní

- využívá dostupné prostředky komunikace, informační technologie
- používá s porozuměním odborný jazyk a symbolická a grafická vyjádření
- vyjadřuje se jasně a srozumitelně v mluveném i psaném projevu
- vhodným způsobem prezentuje sám sebe i svoji práci

Kompetence sociální a personální

- reálně posuzuje své fyzické a duševní možnosti
- stanovuje si své cíle a priority s ohledem na své schopnosti, zájmovou orientaci a životní podmínky a spolupracuje při stanovování a dosahování společných cíl
- přizpůsobuje se měnícím se životním a pracovním podmínkám
- přispívá k vytváření a udržování mezilidských vztahů
- má zodpovědný vztah k vlastnímu zdraví i ke zdraví druhých
- odolává společenským i mediálním tlakům

Kompetence občanská

- zvažuje vztahy mezi svými zájmy osobními a zájmy širší skupiny
- o chodu společnosti a civilizace uvažuje tak, aby neohrožoval a nepoškozoval přírodu a životní prostředí
- respektuje různorodost hodnot, názorů a postojů ostatních lidí
- posuzuje události a vývoj veřejného života, jeví zájem o své okolí

Kompetence k podnikavosti

- cílevědomě a zodpovědně rozhoduje o svém dalším vzdělávání a budoucím profesním zaměření
- získává a vyhodnocuje informace o vzdělávacích a pracovních příležitostech
- koriguje další činnost s ohledem na stanovený cíl
- chápe podstatu a principy podnikání, zvažuje jeho možná rizika

Konkrétní cíle gymnázia jsou vymezeny v jednotlivých vzdělávacích oblastech, které jsou z větší části stejné s cíli základního vzdělávání, ale jsou rozšířenější a jdou více do hloubky s ohledem na cílovou skupinu.

Jazyk a jazyková komunikace

Obsah vzdělávací oblasti, ve srovnání s náplní vzdělávací oblasti základní školy, je zaměřen na rozšíření komunikativních dovedností, o náročnější typy mluvených i psaných textů a další cizí jazyk.

Cílem jazyka a jazykové komunikace na gymnáziu je využití jazyka jako prostředku ke komunikaci, získávání informací a k vyjádření vlastních potřeb a názorů. Na střední škole se učitelé více zaměřují na tvořivější práci s textem, kritické myšlení a hodnocení literárních děl.⁷³

Matematika a její aplikace

Matematika a její aplikace na střední škole napomáhá rozvíjet základní znalosti o abstraktní a analytické myšlení a logické usuzování. Během studia žáci nacházejí využití znalostí z matematiky v jiných vědních oborech, a tím si rozšiřují své základní znalosti.

Tato vzdělávací oblast využívá základní matematické vědomosti a dovednosti k analýze a postupnému zobecňování. Daleko více se rozvíjí na středním vzdělávání logické myšlení, učitelé vedou žáky k vytváření hypotéz a k jejich vlastnímu obhájení.⁷⁴

Člověk a příroda

Vzdělávací oblast člověk a příroda je rozčleněná do několik vědních oborů jako na základním vzdělávání. Se základním vzděláváním má společné obory **Fyzika**, **Chemie**, **Přírodopis** a **Zeměpis** jsou nahrazeny **Biologií** a **Geografií** a tyto obory jsou rozšířeny o vědní obor **Geologie**. Každý obor je probírán

⁷³ Srov. Rámcový vzdělávací program pro gymnázia, s. 14.

⁷⁴ Srov. Tamtéž, s. 22.

v mnohem větší míře než během základního vzdělávání, což podporuje žáky k hlubšímu poznání vědních oborů.

Cílem těchto vědních oborů je zpracovávání dat, získávání informací a hledání souvislostí mezi nimi pomocí objektivních měření a experimentů. Rozdílnost v cílech od základního vzdělávání je v tom, že základní vědomosti vzdělávání rozšiřují o hypotézy a ověřených faktech, které mohou složit veřejnosti.⁷⁵

Člověk a společnost

Vzdělávací oblast člověk a společnost je v oblasti středního vzdělávání rozčleněna na vědní obory **Dějepis** a **Výchova k občanství**. Výchova k občanství je na gymnáziích specifikována jako obor **Občanský a společenskovědní základ**. Člověk a společnost využívá poznatky získané v základním vzdělávání a vede žáky k širšímu myšlenkovému zpracování.

Na rozdíl od základního vzdělávání, kde se žáci jen seznamují s historií, na střední škole vedou učitelé žáky ke zvládnutí historické kritiky a rozlišení mezi reálnými a fiktivními ději. Člověk a společnost se nezaměřuje jen na historii, ale zvláště na současné mezilidské vztahy a postoje. Žáci se učí vzájemnému respektu k jiným kulturám a měli by se snažit odhalovat a předcházet rasistickým a extrémistickým názorům a postojům.⁷⁶

Člověk a svět práce

Člověk a svět práce připravuje žáky na plnohodnotný profesní život. Cílem základního vzdělání je osvojování základních pracovních dovedností a návyků a rozvíjení pozitivního vztahu k práci. Oproti tomu střední vzdělání vychází z předchozích vědomostí, ale rozšiřuje je o základní poznatky z ekonomie, tržního hospodářství, hospodářských struktur státu i Evropské unie.

Obsahem této vzdělávací oblasti na střední škole je zaměření na makro a mikro ekonomické vztahy, zacházení s finančními prostředky s ohledem

⁷⁵ Srov. Rámcový vzdělávací program pro gymnázia, s. 26-27.

⁷⁶ Srov. Tamtéž, s. 38.

na vlastní potřeby a možnosti, schopnost pružně reagovat na požadavky trhu práce. V základním vzdělávání se žáci učí kladnému vztahu k práci a střední vzdělávání k tomu přidává schopnost adekvátně zhodnotit výsledky své práce.⁷⁷

Umění a kultura

Součástí vzdělávací oblasti Umění a kultury je, jako u základního vzdělávání, **Hudební a Výtvarný** obor. Jejich náplní, jak už je zřejmé z názvu, je poznání a vnímání světa kolem sebe prostřednictvím umění a tvorby.

Umění a kultura na střední škole směřuje k schopnosti odlišení znaků různých druhů umění. Jejím cílem je poznání a porozumění kulturním hodnotám různorodých sociálních skupin.⁷⁸

Člověk a zdraví

Vzdělávací oblast Člověk a zdraví se vzdělávacími obory **Výchova ke zdraví a Tělesná výchova** navazuje na stejnojmenné vzdělávací obory základního vzdělávání. *„Jestliže se základní vzdělávání zaměřovalo především na utváření vztahu ke zdraví a na poznávání preventivní ochrany vlastního zdraví a bezpečí, vzdělávání na gymnáziu směřuje důsledněji k získávání schopnosti aktivně podporovat a chránit zdraví v rámci širší komunity.“⁷⁹*

Naproti vzdělávání na základních školách, kde bylo cílem vnímání zdraví jako hodnoty, jeho podpora a aktivní udržení u jednotlivce, je cílem středního vzdělávání tuto hodnotu rozšířit na odpovědnost za své okolí, schopnost poskytnutí pomoci v krizových situacích a ochranu životního prostředí.⁸⁰

Informatika a informační a komunikační technologie

Na gymnáziích žáci rozšíří své základní znalosti o informatice a informačních a komunikačních technologiích o hlubší využívání výpočetní techniky k získávání informací a tvůrčímu využívání jednotlivých aplikací.

⁷⁷ Srov. Rámcový vzdělávací program pro gymnázia, s. 46.

⁷⁸ Srov. Tamtéž, s. 51.

⁷⁹ Tamtéž, s. 56.

⁸⁰ Srov. Tamtéž, s. 56–57.

Seznámí se s využitím hardwarových a softwarových prostředků v rámci výpočetních a informačních procesů. Učí žáky využívat výpočetní techniku a internet pro přípravu podkladů a získávání dalších informací v ostatních předmětech.

Hlavním cílem u základního vzdělávání je přiblížení možností využití výpočetní techniky, kdežto u středního vzdělávání se snaží aplikovat jednotlivé skupiny aplikačního programového vybavení na řešení konkrétních úloh. Rozvíjí algoritmický způsob myšlení a snaží se o zvýšení efektivity při vyhledávání informací pro další vzdělávání, jak ve škole, tak i v dalším životě.⁸¹

3. 3 Srovnání školní a předškolní výchovy

Předškolní výchova slouží k tomu, aby se dítě naučilo základním dovednostem a návykům, které jsou nezbytné pro zvládnutí dalšího vzdělávání. Od metody hry se dostáváme u školní výchovy ke složitějším metodám. Jednotlivé metody si stanovuje sám pedagog, na základě předpokladů věkových, fyzických i psychických a na základě úrovně znalostí vychovávaného jedince.

V předškolní výchově a u mladších žáků ve školní výchově se vzhledem ke své jednoduchosti využívá metoda vyprávění pro upoutání pozornosti dítěte. Této metody se však dá využít i u starších žáků pro lepší pochopení probírané učební látky např. při výuce historických událostí. Od metody vyprávění se postupně přechází k metodě rozhovoru. Pomocí této metody může pedagog průběžně kontrolovat míru osvojení nových vědomostí. Pro lepší rozvoj samostatného uvažování a porozumění probírané látce se využívá metoda dialogu. Zde dochází ke komunikaci mezi učitelem a žákem a oba tak mají zpětnou vazbu. Na rozdíl od komunikace v předškolní výchově, kde není komunikace tolik rozvinutá a je spíše na jednodušší úrovni ze strany vychovávaného jedince.

⁸¹ Srov. Rámcový vzdělávací program pro gymnázia, s. 62–63.

Oproti tomu ve vyšších stupních základního vzdělávání se může využít pro skupinovou práci metoda diskuze.

U dítěte předškolního věku se setkáváme s metodou odměny a trestu, obdobnou metodu najdeme v jiné formě i u školní výchovy. Obsahem metody odměny a trestu při školním vzdělávání je spíše pochvala, poznámka nebo hodnocení známkami. Co se týká této výchovné metody, tak právě rodina má široké spektrum možností její realizace. Význam metody spočívá v motivaci k dalšímu učení a poznávání a to v obou oblastech výchovy.

Jako další příklad metody, která se využívá již v předškolní výchově je metoda demonstrační. V mladším věku dítěte se metoda uplatňuje ke konkrétní představě o tvaru, barvě a dalších vlastnostech předmětů a u žáků základní školy využívá učitel metodu k objasnění složitějších jevů.

Důležitou metodou ve školní výchově je práce s učebnicí a knihou, tedy s textem, jenž je nezbytné pro další vzdělávání, získávání nových informací a rozšíření slovní zásoby. S textem se dítě setkává již od útlého věku, prostřednictvím druhé osoby ve formě čtení pohádek.

Společným cílem předškolní a školní výchovy je motivovat dítě k dalšímu učení a vzdělávání. Jeden z důležitých cílů je utváření vztahu k ostatním lidem. Ve školní výchově se děti učí respektovat názory druhých a uznávat společenské i kulturní hodnoty. Vzdělávací oblast člověk a svět, která je koncipovaná pro 1. stupeň základního vzdělávání navazuje na vědomosti z předškolní výchovy a umožňuje tedy žákům získat základní všeobecný rozhled. Utváří si vlastní názory a poznatky. K základní vzdělávací oblasti patří jazyk a jazyková komunikace, kde žáci získávají jazykové dovednosti, které jim umožní například uplatnění a sdělení svých poznatků. Učí se i cizím jazykům, které rozšiřují možnosti dalšího vzdělávání.

Vzdělávací oblast v předškolní výchově Dítě a společnost se snaží dát základy vzdělání ze života společnosti, jenž je následně ve školním vzdělávání prohloubeno ve vědních oborech Dějepis a výchova k občanství a poznatky ze světa kultury a umění ve vědních oborech Hudební a Výtvarná výchova. Například vztah k umění rozšíří na znalosti výtvarných technik a uměleckých děl.

Vzdělávací oblast Dítě a jeho tělo rozvíjí fyzickou zdatnost a posiluje pohybové dovednosti, které se dále rozvíjí ve vzdělávacích oborech Výchova ke zdraví a Tělesná výchova. Základní hygienické návyky, ke kterým jsou děti vedeny v předškolním věku, jsou dále upevňovány a rozšířeny ke zdravému životnímu stylu.

Ve školní výchově samozřejmě najdeme i nové vzdělávací oblasti, jenž nemohly být vzhledem k vědomostnímu a duševnímu rozvoji použity v předškolní výchově. Jako nová vzdělávací oblast školní výchovy je např. Informační a komunikační technologie.

4 MIMOŠKOLNÍ VÝCHOVA

Mimoškolní výchovu, podle definice uvedené v první kapitole, rozčleníme na výchovu mimo vyučování, která je organizovaná školou, ale uskutečňuje se mimo prostory budovy školy, a dále na školská zařízení pro výchovu mimo vyučování, jenž je zajištěné školními družinami, školními kluby a středisky volného času.

Středisko volného času je dvojího typu, buď se jedná o dům dětí a mládeže, který uskutečňuje činnost ve více oblastech zájmového vzdělávání nebo se jedná o stanici zájmových činností, která je zaměřena na jednu oblast zájmového vzdělávání.⁸²

Školní družiny a kluby poskytují žákům zájmové vzdělávání ve dnech školního vyučování, kluby i mimo dny školního vyučování a mají umožnit žákům odpočinek i přípravu na vyučování.⁸³ K tomu využívají, jak uvádí Hájek následující formy zájmového vzdělávání:⁸⁴

- **pravidelná činnost** je dána týdenní skladbou zaměstnání a jsou v ní zahrnuty činnosti zájmového nebo tělovýchovného charakteru.
- **příležitostné akce**, které nejsou zahrnuty do standardního týdenního programu, jedná se například o besídky, výlety, víkendové akce a jsou převážně určeny i rodičům a širší veřejnosti.
- **spontánní aktivity** jsou aktivity převážně bez přímé účasti či vedení pedagoga
- **odpočinkové činnosti** jsou chápány jak ve smyslu klidových činností, tak i jako aktivní odpočinek, jenž kompenzuje jednostrannou zátěž během školního vyučování.
- **příprava na vyučování** nespočívá jen ve vypracovávání domácích úkolů, ale jedná se o činnosti, které upevňují a rozšiřují získané poznatky ze školního vyučování.

⁸² Srov. Vyhláška č. 74/2005, s. 509.

⁸³ Srov. Tamtéž, s. 510

⁸⁴ HÁJEK, B. *Jak vytvořit vzdělávací program pro školní družiny*. Praha: Portál, 2007. s. 26–27.

4. 1 Metody mimoškolní výchovy

Při výchově mimo vyučování se používají jednak základní metody školní výchovy, jenž jsou uvedené v třetí kapitole, ale také i specifické metody pro tuto výchovnou oblast.

Metody slovní se využívají při sdělení, vysvětlování, vyprávění nebo při rozhovoru. Tuto metodu, zvláště v oblasti mimo vyučování, musí vychovatel použít jako doprovodnou k dalším metodám, jako jsou například metody praktické nebo ji užít neobvyklým a zajímavým způsobem k upoutání pozornosti dětí.

Exkurze jako názorně demonstrační metoda, která se uskutečňuje mimo školu v různých institucích, muzeí nebo v přírodě. Tento typ demonstrace Mojžíšek považuje za moderní typ vyučovací hodiny. Využití této metody vidím i v oblasti mimo vyučování, proto ji také zařazuji do této skupiny.

Hra je v mimoškolní výchově považována jako základní prostředek, který přináší kladné emoce a využívá prvků zážitkové pedagogiky. Zvláště v oblasti mimoškolní výchovy, respektive při použití této metody jako výchovy zážitkem, dochází její prostřednictvím k sebereflexi a reflexi sociálních vztahů.

4. 2 Cíle mimoškolní výchovy

Cíle výchovy mimo vyučování vychází z cílů obecných, které se dále konkretizují v obsahových složkách výchovy (tělesná a pracovní výchova, výchova k vědeckému chápání světa, mravní a estetická výchova) a na dílčí cíle jednotlivých složek výchovy.

Bláha poukazuje na to, že naplnění cílů ve výchově mimo vyučování dochází prostřednictvím tvůrčích a kulturních činností žáků při odpočinku, rekreaci, zábavě, zájmové práci a dobrovolnému sebevzdělávání v prostředí mimo školu.

4. 2. 1 Výchova mimo vyučování

Konkrétní cíle jednotlivých složek výchovy mimo vyučování podle Bláhy jsou následující:⁸⁵

Tělesná výchova

Náplní této složky výchovy je kompenzace jednostranné činnosti žáků sezením a pobytem v prostorách školy. Prostřednictvím různých sportovních her, turistiky, a pobytem v přírodě, předchází únavě z duševní i tělesné práce, vede k dodržování hygienických zásad práce a odpočinku i ochrany zdraví. Dochází k upevňování a prohlubování praktických vědomostí, pohybových a pracovních dovedností, formování morální a charakterových vlastností osobnosti, a zároveň si žáci nenásilnou formou zvykají na tělesnou i duševní práci.

Pracovní výchova

V životě člověka má duševní a fyzická práce velký význam, nejen jako prostředek existence člověka a společnosti, ale je i prostředkem formování a výchovy jednotlivce. Činnosti, které jsou vykonávány z vnitřních potřeb a zájmů nebo vhodně motivovány vychovatelem, jsou daleko účinnější při výchově, jelikož jsou vykonávány na podkladě vlastního rozhodnutí, nikoli z povinnosti.

Při praktické činnosti si žáci mohou lépe uvědomovat potřebnost vědění, mohou využít svých teoretických poznatků v praxi, a tím snadněji pochopí význam jednotlivých vyučovacích předmětů. Rozšíří si své teoretické znalosti o praktické zkušenosti a dále pracovní výchova přispěje k zájmové orientaci nebo i k volbě budoucího povolání.

Formování světového názoru

Názor na svět si žáci postupně tvoří na základě poznání, ale i ve spojení s životní zkušeností. Přírodu poznávají prostřednictvím turistiky, výletů, při zájmových činnostech přírodovědného a pěstitelského charakteru.

⁸⁵ BLÁHA, V. *Výchova mimo vyučování na základních školách*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. s. 32–41.

Se společenským životem se seznamují ve svém okolí při společensky prospěšných činnostech a v zájmových kroužcích. Cílem této výchovné složky je naučit žáky rozlišit objektivní fakta, zpracovat informace a vytvořit si vlastní názor.

Mravní výchova

Při výchově mimo vyučování má vychovatel daleko větší možnosti, než učitel v hodině, naplňovat mravní výchovu. Formuje vztahy dětí k práci, ke kolektivu, vede je k sebeobsluze a pomoci spolužákům, a také ke společensky přijatelnému chování. Právě kolektiv ovlivňuje dodržování a zachovávání norem chování, zvyšuje se sebeovládání, sebekontrola a rozvíjí se vzájemná spolupráce, která vede k umění organizovat, rozhodovat i podřídit se a k toleranci vůči druhým.

Estetická výchova

Cílem estetické výchovy je vést žáka k poznávání a vnímání krásy v denním životě, ve společenském prostředí i v přírodě. Výchova je zaměřena na formování vkusu, získávání poznatků o uměleckých dílech a rozvíjení tvořivých uměleckých schopností, jež vede žáky k vlastnímu projevu a tvůrčímu úsilí.

4. 2. 2 Zájmové vzdělávání

Cíle zájmového vzdělávání nejsou stanoveny školským zákonem, ale i zájmové vzdělávání musí respektovat obecné cíle, které umožňují neomezenou volnost při jejich formulování a stanovování, proto je kladen velký důraz na kvalifikovanost a profesionalitu tvůrců vzdělávacího programu, kde jsou cíle blíže specifikovány.

Tvůrci vzdělávacího programu by měli brát zřetel na věkové a individuální zvláštnosti cílové skupiny, personální a materiální podmínky, specifiku zájmového vzdělávání a na zájmy a očekávání dětí i jejich rodičů.⁸⁶

Konkrétní cíle výchovy ve školských zařízeních pro výchovu mimo vyučování vychází z poslání těchto výchovných institucí, jež jsou dané vyhláškou č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání. Školní družiny a kluby poskytují žákům zájmové vzdělávání ve dnech školního vyučování, kluby i mimo dny školního vyučování a mají umožnit žákům odpočinek i přípravu na vyučování.⁸⁷

Školní družiny i kluby také směřují k osvojení kompetencí jako školská zařízení v předchozí kapitole. Z části využívají poznatky z RVP PV a z RVP ZV, ale není jejich úkolem je zcela naplňovat. Jejich kompetence jsou tyto:⁸⁸

Kompetence k učení

- žák se učí s chutí a využívá pro efektivní učení vhodné způsoby
- umí získávat vědomosti z různých pramenů a zdrojů
- nabyté vědomosti uplatňuje v praktických situacích

Kompetence k řešení problémů

- žák si všímá problémů ve svém okolí a snaží se nacházet řešení pomocí nejrozličnějších způsobů
- je kreativní, dovede se přizpůsobit změnám
- započaté činnosti dokončuje a v případě obtíží se snaží nacházet řešení

Komunikativní kompetence

- žák ovládá verbální i neverbální komunikaci, díky ní vyjadřuje své myšlenky, otázky i odpovědi

⁸⁶ Srov. MACEK, M. a kol. *Metodika pro podporu tvorby ŠVP ve školských zařízeních pro zájmové vzdělávání*. Praha: NIDM, 2007. s. 47.

⁸⁷ Srov. Vyhláška č. 74/2005, s. 510.

⁸⁸ Srov. HÁJEK, B. *Jak vytvořit vzdělávací program pro školní družiny*. Praha: Portál, 2007. s. 22-23.

- komunikuje bez ostychu s okolím, dokáže promluvit na veřejnosti
- využívá informační a komunikační prostředky

Sociální a interpersonální kompetence

- žák se učí plánovat, organizovat, řídit a hodnotit, odhaduje rizika svých nápadů
- rozpozná vhodné a nevhodné chování a podílí se na vytvoření příjemné atmosféry v kolektivu
- dokáže se prosadit, ale i přijmout kompromis, respektuje dohodnutá pravidla, je tolerantní vůči druhým
- ovládá své chování a jednání

Občanské kompetence

- žák si uvědomuje své práva i práva druhých
- dbá na osobní zdraví i zdraví druhých
- respektuje a posiluje sociální a kulturní prostředí a váží si kulturního dědictví
- podílí se na rozvoji kvalitního životního prostředí

Kompetence k trávení volného času

- žák umí účelně trávit svůj volný čas
- umí si vybrat zájmové činnosti podle svých dispozic
- rozvíjí schopnost trávení volného času jako kompenzaci stresových situací
- umí se vyvarovat a odmítat nabídky nežádoucího trávení volného času

4.3 Srovnání školní a mimoškolní výchovy

Když vyjdeme z pojmu výchovy, jak byla definována v první kapitole, tak prioritou školní výchovy je vzdělávání. Výchova v rámci vyučování je zaměřena na rozvoj vědomostí, dovedností a schopností. Oproti tomu

v mimoškolní výchově je rozvíjena výchova v užším slova smyslu. Zvláště v mimoškolní výchově jsou rozvíjeny potřeby, zájmy a ve větší míře dochází k utváření charakterových vlastností než během vyučování.

Již charakteristika školské zařízení pro zájmové vzdělávání ukazuje, že na školní výchovu navazuje výchova ve školní družině, klubu a střediscích volného času. Výchova v těchto zařízeních kompenzuje jednostranné zatížení žáků během vyučovací hodiny, ale naopak jedna z forem výchovného působení je příprava na vyučování.

Příkladem společné výchovné metody je metoda exkurze. Ve školní výchově je exkurze součástí názorně demonstračních metod, které slouží k dalšímu prohlubování nabytých znalostí žáků. Metodou exkurze se rozvíjí poznatky z oblastí umění, kultury, přírodních i technických věd, z toho plyne, že se navštěvují nejrůznější místa jako jsou muzea, galerie, hvězdárny, zoologické a botanické zahrady. Každé exkurzi musí předcházet přípravná část v rámci vzdělávací instituce, následuje samotné provedení a v závěru zhodnocení při školním vyučování. Při návštěvách kulturních zařízení v rámci školní výuky dochází k prolínání náplní volného času dětí. Vzhledem k tomu, že nelze činnosti v mnoha případech oddělit, ztrácí se hranice mezi aktivitami školními a mimoškolními. Jako typický příklad jsou školní výlety, kde dochází i k návštěvám kulturních zařízení.

Metodu hry můžeme najít v obou oblastech výchovy, ale s jistými odlišnostmi. V rámci vyučování zařazují učitelé, zvláště u mladších žáků, tak zvanou didaktickou hru, která má stanovená pravidla a učitel ji propojuje s probíranou učební látkou. Při přípravě na vyučování ve školní družině a klubu používají vychovatelé také tuto formu hry jako zábavné procvičování učiva. Právě hra je nedílnou součástí zájmových činností, ale má spíše charakter zážitku, relaxace a spontánnosti.

Společné cíle školní a mimoškolní výchovy jsou jen cíle obecné. Cíle školní výchovy jsou dále konkretizovány v RVP, ale zařízení pro mimoškolní výchovu si cíle stanovují sama na základě obecných cílů výchovy, jež jim umožňuje široké pojetí.

4. 3. 1 Mimoškolní výchova a rodina

Životní styl v rodině má vliv na rozvoj dítěte, zvláště na jeho charakterové vlastnosti, zájmy a koníčky. V tom je rodina považována jako hlavní výchovný činitel, který rozpoznává vrozené vlohy pro určité druhy zájmů, jež podporuje a dále rozvíjí při plánování náplně mimoškolní výchovy.

V případě mladších dětí školního i předškolního věku je zcela normální, když dítě je nestálé a vyzkouší několik zájmových aktivit, než nalezne činnost, která ho bude bavit. U starších dětí by měl být výběr mimoškolních aktivit otázkou vzájemné dohody mezi rodičem a dítětem. Rodič se může informovat u učitele nebo vychovatele o jaké činnosti jeví zájem a k čemu má vlohy. Rodiče by měli organizovat volný čas dítěte, aby mělo čas i na odpočinek a relaxaci.

V žádném případě by rodiče neměli dítě do mimoškolních aktivit nutit a kompenzovat své životní sny a cíle prostřednictvím svého dítěte. Zároveň se také mnohdy stávají mimoškolní aktivity prostředkem trestu ve formě zákazu zájmové činnosti, což může mít negativní dopad na dítě.

Mimoškolní výchova i výchova v rodině nemá přesně stanovené cíle. Jejich cíle výchovného působení vychází z charakteru neformálního a informálního vzdělávání a jsou závislé na možnostech, prostředcích a v rodině na žebříčku hodnot.

5 VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH

Proces vzdělávání se prolíná v každé vývojové etapě člověka. Již počátky vzdělávání jsou v menší formě v předškolní výchově, ale plný rozvoj vzdělávacího procesu nastává od školní výchovy až do dospělosti. Podle Palána zahrnuje vzdělávání dospělých další vzdělávání a vzdělávání seniorů. Oblast vzdělávání dospělého člověka se dá vymezit jako „*proces cílevědomého a systematického zprostředkování, osvojování a upevňování schopností, znalostí, dovedností, návyků, hodnotových postojů i společenských forem jednání a chování osob, jež ukončily školní vzdělání a přípravu na povolání a vstoupily na trh práce.*“⁸⁹ Beneš uvádí, že vzdělávání dospělých se vztahuje jen na učení systematické, plánované, cílevědomé a je součástí celoživotního učení a vzdělávání.⁹⁰

Mezi poskytovatele vzdělávání dospělých v České republice patří všechny typy vyšších odborných a vysokých škol, které realizují vzdělávání formou otevřeného a distančního vzdělávání. Součástí vzdělávání dospělých je rekvalifikační vzdělávání, které kromě škol může provozovat i řada jiných poskytovatelů a rekvalifikace jsou určeny zejména nezaměstnaným osobám registrovaným na úřadu práce. Ostatní typy vzdělávání dospělých jsou poskytovány širokou škálou organizací a poskytují vzdělávání jen doplňkové.⁹¹

5. 1 Metody vzdělávání dospělých

Palán ve svém výkladovém slovníku člení vzdělávací metody dospělých v závislosti na míře samostatnosti v procesu osvojování poznatků,

⁸⁹ PALÁN, Z., *Výkladový slovník- lidské zdroje*. Praha: Academia, 2002. s. 237.

⁹⁰ Srov. BENEŠ, M. *Andragogika*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. s. 15.

⁹¹ VYHNÁNKOVÁ, K. *Vzdělávání dospělých v České republice a Evropské unii*. Praha: Univerzita Jana Ámose Komenského, 2007. s. 85–87.

od metod realizovaných pedagogem až po metody individuálního vzdělávání. Do této skupiny patří :⁹²

- **Metoda dynamického čtení** má danou strukturu postupu, nejprve si musí vytvořit přehled, klást si otázky ke každé přečtené části, odpovídat na ně čtením, reflektovat text, odpovídat si vnitřně na otázky, opakovat podstatné body kapitoly.
- **Metoda objevování** je založena na aktivní formě učení, které souvisí s přímým poznáváním skutečnosti. Jedná se o opak mechanického učení.
- **Metoda pokus – omyl** má stanovený pouze cíl, kterého má jedinec dosáhnout, je mu ponechána volnost při volbě forem a prostředků.

Jako další příklady nejpoužívanějších metod při výchově a vzdělávání dospělých uvedu následující:⁹³

- **Teoretické metody** spočívají ve verbálním projevu lektora, umožňují předání vědomostí v krátkém čase, ale jejich nevýhodou je záplava informací a minimální aktivita účastníků. K teoretickým metodám se řadí přednáška, přednáška s diskuzí, cvičení a seminář.
- **Teoreticko – praktické metody** jsou výhodnější pro větší aktivizaci účastníků, ale naopak náročné na ovládání a realizaci. Sem se řadí diskusní metody, problémové metody, projektové metody, diagnostické a klasifikační.
- **Praktické metody** jsou založené na znalostech a zkušenostech účastníků vzdělávacího procesu a odehrávají se přímo v praxi. Jedná se např. o instruktáž, asistování a exkurzi.

Zvláštní skupinu metod jsou metody, jenž jsou členěny podle stupně inovace. Palán uvádí, že inovací je považována jakákoliv pozitivní změna ve vnitřní struktuře určitého organismu a jsou rozčleněny podle intenzity do sedmi stupňů:⁹⁴

- 0. – 3. stupeň inovace obsahuje **přednášku, cvičení a seminář**.

⁹² Srov. PALÁN, Z., *Výkladový slovník- lidské zdroje*. Praha: Academia, 2002. s. 119-120.

⁹³ Srov. PTÁČKOVÁ, L. *Úvod do andragogiky*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2005. s. 36–38.

⁹⁴ Srov. PALÁN, Z., *Výkladový slovník- lidské zdroje*. Praha: Academia, 2002. s. 119.

- 3. – 5. stupeň využívá **problémové metody, situační metody a inscenační metody**
- 5. – 7. stupeň inovace obsahuje **brainstorming, Philips 66, Gordonova metoda, Hobo metoda, komparační metody a metody strategických a řídicích her.**

Tyto metody vyžadují tvůrčí schopnost člověka, proto jsou nazývány jako kreativní techniky. Některé metody jsou vymezeny již ve třetí kapitole, proto přiblížím význam jen těch, které nebyly dosud uvedeny.

Gordonova metoda vychází z kritiky brainstormingu. Podle Gorgona breinstorming produkuje jen povrchní řešení, on sám požaduje vytvořit jedno originální a optimální řešení.

Metoda Philips 66 – lektor rozdělí účastníky do několika skupin po šesti členech, každá skupina má svého mluvčího, zapisovatele a moderátora. Skupina má za úkol zaujmout stanovisko k problému a prostřednictvím mluvčího připraví podklad k diskusi v celém plénu.

5. 2 Cíle vzdělávání dospělých

Cíle vzdělávání dospělých jsou stejně jako cíle v předešlých výchovných oblastí odvozeny z obecných cílů. Konkrétní cíle vycházejí z potřeb a zájmů jedince, které dále korespondují s potřebami společnosti. Mezi ně řadí Palán cíl humanizační, který spočívá v obecné humanizaci člověka, dále integrační, jenž se snaží o socializaci jedince a kvalifikační, který umožňuje uplatnění na trhu práce.⁹⁵

Heteronomní cíle, které jsou určeny jinými činiteli než samotným vychovávaným jedincem se postupně s vyšším stupněm vzdělávání nahrazují autonomními cíli, jenž si sám jedinec stanoví vlastní cíle vzdělávání. K tomu

⁹⁵ Srov. PALÁN, Z., *Výkladový slovník- lidské zdroje*. Praha: Academia, 2002. s. 67.

směřuje výchova a vzdělávání dospělých, proto lze říct, že hlavním cílem vzdělávání dospělých je vlastní sebevýchova jedince.

5. 2. 1 Sebevýchova

Pojem sebevýchovy bývá v literatuře vymezován různě. Například J. Kuric chápe sebevýchovu jako cílevědomě plánovitý a systematický proces formování vlastní osobnosti člověka na základě vytyčených cílů, které směřují k získání žádoucích mravních charakterových vlastností. Naproti tomu se J. Pelikán přiklání k teorii, že sebevýchova není zaměřena jen na žádoucí mravní vlastnosti člověka. Považuje sebevýchovu jako proces, který je mnohem širší, jenž zahrnuje celou osobnost člověka. „*Proto chápeme sebevýchovu jako cílevědomé úsilí daného jedince o zdokonalení vlastní osobnosti v nejširším slova smyslu.*“⁹⁶

Sebevýchova je specifická forma pedagogické aktivity, kdy se jedinec stává jak iniciátorem, tak realizátorem výchovně-vzdělávacího procesu. Jedná se o proces autoedukace, kde si je jedinec sám sobě pedagogem i vychovávaným. Tuto formu edukace lze v plné míře uskutečnit až v dospělosti, ale z části se může aplikovat již ve školním věku.

Podle Jůvy je koncepce sebevýchovy analogická koncepci heteroedukativnímu procesu. „*I při ní můžeme rozlišit **sebevzdělávání** jako rozvoj vědomostí, dovedností, návyků a schopností a **sebevýchovu v užším smyslu** jako rozvoj postojů jedince ke skutečnosti, jeho zájmů, potřeb a adekvátního chování.*“⁹⁷

Předpokladem úspěšné sebevýchovy je motivace, potřeby a zájmy. Motivací pro jedince mohou být podněty ze školy, z pracoviště, vlivem a příkladem okolí a jiných osob. Vznikají u něho potřeby rozšíření vzdělanostního obzoru, zvýšení kvalifikace, úspěšnější sociální uplatnění a lepší životní styl. Problém ale může nastat při rozporu motivů, potřeb a zájmů osobních se společenskými.

⁹⁶ PELIKÁN, J. *Výchova jako teoretický problém*. Ostrava: Amosium servis, 1995. s. 194.

⁹⁷ JŮVA, V. *Úvod do pedagogiky*. Brno: Paido, 1995. s. 91.

V procesu sebevýchovy je nezbytná schopnost autodiagnózy, kdy jedinec je schopen zhodnotit vlastní stupeň rozvoje a umí posoudit dosažené klady i nedostatky sebevzdělávání, což znamená, že musí jedinec ovládat zdravou kritičnost a sebekritičnost. Dále je nutné, aby uměl plánovat, organizovat a stanovovat si cíle svého dalšího rozvoje.

5.3 Heteroedukace a autoedukace

Výchova druhým jedincem a sebevýchova jsou základní formy výchovy. Výchovně vzdělávací proces začíná nejprve výchovou druhým jedincem a postupně směřuje k sebevýchově. Jako nezbytným předpokladem každého výchovného působení je stanovení si cíle a vybrání vhodných metod, prostřednictvím kterých toho cíle dosáhneme.

Například metodou hry můžeme využít v každé oblasti výchovy jako prostředek k vytyčenému cíli. Během svého života se jedinec seznámí s velkým množstvím her různého druhu. Roztřídit hry systematickým způsobem je velmi těžké a existuje mnoho hledisek dělení. Vzhledem ke koncepci této práce je nejlepší dělit hru na základě vývojové etapy jedince.

Od narození je hra převládajícím prvkem v činnosti dítěte a je spjatá se smyslovým a pohybovým vývojem. Slouží k rozvinutí osobnosti a její charakter je spontánní, proto je žádoucí podporovat ji stimulací a motivací.

V předškolním věku dítěte je hra hlavní činností, ale zároveň i prostředkem sebevýchovy a postupně se přechází od hry jednotlivce ke hře s partnerem nebo v kolektivu a začínají se uplatňovat pravidla, což vede k utváření charakterových vlastností.

Hra u dítěte v mladším školním věku vlivem školy dostává zcela nové rozměry. Oproti spontánnímu charakteru hry v předškolním věku začíná být hra plánovaná, věcná a promyšlená. U starších dětí převládají hry v kolektivu a začínají se dělit podle pohlaví. Chlapci se věnují více pohybovým a dobrodružným hrám, dívky spíše rytmickým hrám a ručním pracím.

Hra přináší uspokojení a radost i v dospělosti. Pro dospělého člověka je uvolněním a protikladem práce. Nejčastějšími herními činnostmi dospělých jsou různé sportovní hry, společenské nebo tvůrčí činnosti, které jsou již řízeny samotným dospělým jedincem, což se rovná autoedukaci.

ZÁVĚR

V diplomové práci jsem postupně analyzovala výchovné působení v jednotlivých etapách vývoje. Zaměřila jsem se na cíle a metody školní a mimoškolní výchovy. Zajímalo mě, jak se jednotlivé formy výchovy podobají a v čem se liší a jak se výchovné cíle a metody vyvíjejí.

Nejprve jsem se zabývala výchovou dítěte předškolního věku, jenž jsem rozčlenila na výchovu v rodině jako neinstitucionalizovanou výchovu a výchovu zajištěnou institucí. Výchovné působení v tomto období dítěte směřuje k rozvíjení základních dovedností a návyků, což je nejdůležitějším úkolem výchovy v rodině. Cílem předškolní výchovy je příprava na školní vzdělávání, z toho vyplývá, že je výchova více řízená a má stanovený obsah, oproti tomu se cíle každé rodiny odlišují vzhledem k jejich hodnotovému žebříčku.

V další kapitole jsem chtěla analyzovat školní výchovu, díky její obsáhlosti jsem si vybrala nejtypičtější školská zařízení, jenž je základní škola a střední škola gymnázia. Škola jako instituce má stanovené cíle, které jsou vymezeny v rámcově vzdělávacím programu. Ze srovnání vzdělávacích oblastí základní a střední školy vyplývá, že střední škola prohlubuje a rozšiřuje základní poznatky a jejím hlavním cílem je připravit žáky na budoucí zaměstnání.

V kapitole o mimoškolní výchově jsem se zaměřila na zájmové vzdělávání, které je realizováno ve školských zařízeních pro zájmové vzdělávání. Právě školská zařízení pro zájmové vzdělávání jsou nejvíce propojeny se školní výchovou, kde dochází ke kompenzaci jednostranné zátěže během vyučovací hodiny, ale také k přípravě na vyučování. Při přípravě na vyučování využívá mimoškolní výchova podobnou formu metody hry. Hra v mimoškolní výchově má spíše relaxační a odpočinkový charakter, proto při přípravě na vyučování v mimoškolní výchově se využívá her alternativnějšího rázu.

V následující kapitole jsem pro ucelení výchovného procesu zařadila vzdělávání dospělých, protože výchova nekončí výchovou dospívajícího jedince, ale pokračuje i do dospělosti. Výchova dospělého člověka nelze užít v plném

slova smyslu, kdy výchova druhým jedincem postupně přechází k sebevýchově, jenž je jedna ze známek dospělého člověka. Proto se u dospělých lidí setkáváme spíše s pojmem vzdělávání, který zahrnuje nejrůznější formy dalšího vzdělávání a vzdělávání profesní, jenž je součástí celoživotního učení a vzdělávání.

Cílem práce bylo postupné analyzování cílů a metod školní a mimoškolní výchovy. Rozdělila jsem si tuto analýzu na vývojové etapy. Výchova v rodině, jako počáteční utváření jedince, má důležitou roli ve výchově. Cíle v tomto období jsou podobné, směřují k všestrannému rozvoji dítěte, přitom rodina se zaměřuje spíše na charakterové a zájmové vlastnosti a organizovaná výchova v institucích na přípravu na školní výchovu.

Školní výchova zajišťuje hlavní výchovně vzdělávací proces dítěte. V této vývojové etapě je výchova nejvíce řízená, má stanovené a zákonem vymezené cíle. K těm směřuje pomocí nejrůznějších výchovných metod. Na rozdíl od předškolní výchovy hra mírně ustupuje a mění svou spontánní podobu na hru řízenou a účelovou tzv. didaktickou hru. Také metoda odměny a trestu, jenž je využívána v rodinné výchově přechází s určitou obměnou i do školní výchovy, kde je realizovaná prostřednictvím hodnocení žáka ve formě slovní nebo písemného hodnocení známkou.

Mimoškolní výchova navazuje na výchovu ve škole a vzájemně se prolínají. Jako typický příklad jsem uvedla mimo vyučovací aktivitu školní výlet, který je organizován školou a jehož součástí jsou odpočinkové aktivity i návštěva kulturních zařízení, což jsou činnosti mimoškolní výchovy.

V páté kapitole jsem se věnovala vzděláváním dospělých. V tomto období heteroedukativní výchova postupně ustupuje a začíná převládat sebevýchova jedince. Dospělý člověk si stanovuje vlastní cíle i metody pomocí kterých toho cíle dosáhne. Stanovení vlastních cílů vyplívá z jeho zájmů a potřeb. K dalšímu vzdělávání dospělého jedince vede potřeba rozšíření si pracovní kvalifikace nebo případné změny profese.

Metody a cíle výchovného působení se postupně vyvíjejí s věkem a v závislosti na oblasti výchovy, cílové skupině a požadavcích společnosti. Některé metody se využívají při výchově ve všech věkových kategoriích i oblastech

výchovy, jen mění svoji formu. Výchovné cíle určené druhým jedincem během výchovně vzdělávacího procesu přecházejí ke stanovení cílů samotným vychovávaným.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

BENEŠ, M. *Andragogika*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. ISBN 80-86432-23-8.

BĚLINOVÁ, L. *Výchova dětí předškolního věku v rodině*. Praha: Horizont, 1986. ISBN neuvedeno.

BLÁHA, V. *Výchova mimo vyučování na základních školách*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. ISBN neuvedeno.

BLÍŽKOVSKÝ, B. *Systémová pedagogika pro studium a tvůrčí praxi*. Brno: Amonium servis, 1992. ISBN 80-85498-18-9.

ČECHOVÁ, B. a kol., *Nápadník pro rozvoj klíčových kompetencí ve výuce*. Praha: SCIO, 2006. ISBN 80-86910-53-9.

FICHNOVÁ, K. a SZOBIOVÁ, E. *Rozvoj tvořivosti a klíčových kompetencí dětí*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-323-9.

HÁJEK, B. *Jak vytvořit vzdělávací program pro školní družiny*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-233-1.

JŮVA, V. *Úvod do pedagogiky*. 2. vyd. Brno: Paido, 1995. ISBN 80-85931-06-0.

KALHOUS, Z. *Základy školní didaktiky*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1997. ISBN 80-7067-546-2.

MACEK, M. a kol. *Metodika pro podporu tvorby ŠVP ve školských zařízeních pro zájmové vzdělávání*. Praha: NIDM, 2007. ISBN 978-80-86784-41-0.

MAŇÁK, J. aj. *Alternativní metody a postupy*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1549-7.

MAŇÁK, J. a kol. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a psychologie*. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-58-3.

MAŇÁK, J. *Nárys didaktiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 80-210-1124-6.

MOJŽÍŠEK, L. *Vyučovací metody*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1975. ISBN neuvedeno.

OPASCHOWSKI, H. W. *Einführung ind die Freizeit-Wissenschaft*. Opladen: Leske u. Budrich, 1997. ISBN 3-8100-1968-2.

PALÁN, Z., *Výkladový slovník- lidské zdroje*. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0950-7.

PÁVKOVÁ, J. aj. *Pedagogika volného času: Teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. 3. vyd., aktualiz. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.

PELIKÁN, J. *Výchova jako teoretický problém*. Ostrava: Amosium servis, 1995. ISBN 80-85498-27-8.

PETTY, G. *Moderní vyučování*. Přel. Š. Kovařík. Praha: Portál, 1996. Přel. z: Teaching Today. ISBN 80-7178-070-7.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-029-4.

PTÁČKOVÁ, L. *Úvod do andragogiky*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2005. ISBN 80-7040-817-0.

SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. 1. vyd. Praha: ISV, 1999. ISBN 80-85866-33-1.

STŘELEČEK, S. a kol. *Kapitoly z teorie a metodiky výchovy I*. Brno: Paido, 2005. ISBN 80-85931-61-3.

STŘELEČEK, S. *Studie z teorie a metodiky výchovy II*. Brno: Paido, 2005. ISBN 80-210-3687-7.

ŠVEC, V. a kol. *Praktikum didaktických dovedností*. Brno: Masarykova univerzita, 1996. ISBN 80-901737-9-9.

VYHNÁNKOVÁ, K. *Vzdělávání dospělých v České republice a Evropské unii*. Praha: Univerzita Jana Ámose Komenského, 2007. ISBN 978-80-86723-46-4.

Online zdroje

Národní program rozvoje vzdělávání v České republice. [online]. Praha: MŠMT, 2001. [cit. 2009-01-24]. Dostupné z <http://www.msmt.cz/dokumenty/ostatni-dokumenty>.

Rámcový vzdělávací program pro gymnázia [online]. Praha: VÚP, 2007. [cit. 2009-05-13]. Dostupné z <http://www.rvp.cz/sekce/81>.

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání [online]. Praha: VÚP, 2004. [cit.2009-02-11]. Dostupné z <http://www.rvp.cz/sekce/15>.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. Praha: VÚP, 2007. [cit.2009-03-20]. Dostupné z <http://www.rvp.cz/sekce/58>.

Vyhláška č. 74/2005 Sb. o zájmovém vzdělávání [online]. [cit 2009-05-15]. Praha: MŠMT, 2006. Dostupné z <http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-74-2005-sb-1>.

Zákon č. 49/2009 Sb., školský zákon [on-line]. Praha: MŠMT, 2009. [cit. 2009-04-12]. Dostupné z <http://www.msmt.cz/dokumenty/skolsky-zakon>.

ABSTRAKT

MÍKOVÁ, L. *Cíle a metody školní a mimoškolní výchovy: vzájemné srovnání*. České Budějovice 2009. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky.

Vedoucí práce P. Bauman.

Klíčová slova: metody, cíle, výchova v rodině, školní výchova, mimoškolní výchova, vzdělávání dospělých, srovnání

Práce se zabývá srovnáváním metod a cílů ve školní a mimoškolní výchově. Je rozdělena na pět částí. V první části jsou vymezeny základní definice a pojmy. Druhá část se zabývá výchovou v předškolním věku dítěte, výchovou v rodině a předškolním vzděláváním. Další část je zaměřena na metody a cíle základního a středního vzdělávání. Následuje oblast výchovy mimoškolní, která obsahuje výchovu mimo vyučování, školní družinu a zájmové činnosti. Závěrečná část je věnována vzdělávání dospělých. Cílem práce je vzájemné srovnávání metod a cílů v jednotlivých etapách výchovy a vzdělávání jedince.

ABSTRACT

Aims and methods of school and after-school education: mutual comparison.

Key words: methods, aims, family upbringing, school education, after-school education, further education, comparison.

The object of the thesis is a mutual comparison of the methods and aims in constituent stages of education. The thesis is divided into five parts, all basic terms are defined in the first one. The second part describes pre-school education